

Sermaye Piyasası Faaliyetleri Temel Düzey Lisans Eğitimi

GENEL EKONOMİ

TEMMUZ 2005

Bu notlar; Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği tarafından (TSPAKB) Lisanslama Sınavlarına kaynak oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu notlarda yer alan her türlü bilgi, değerlendirme, yorum ve istatistiki değerler hazırlandığı tarih itibariyle, Prof.Dr. Kerem Alkin tarafından temin edilerek derlenmiştir.

Bilgilerin hata ve eksikliğinden doğabilecek zararlardan TSPAKB hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir. Bu notlarda yer alan bilgiler kaynak gösterilmek şartıyla izinsiz yayınlanabilir, ancak ticari amaçla çoğaltılamaz ve satılamaz.

1	TEMEL KAVRAMLAR	2
2	ARZ VE TALEP ANALİZİ	
2.1	Talebi ve Arzı Etkileyen Bağımsız Değişkenler	11
2.2	Arz-Talep Dengesi	12
2.3	Görünmeyen El Mekanizması	12
2.4	Üretici-Tüketici Rantı	13
2.5	Toplam Arz-Toplam Talep Eşitliği	13
2.6	Arz-Talep Kaymaları	14
2.7	Esneklik (Elastikiyet) Kavramı	15
3	MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER VE YORUMU	
3.1	Makro Ekonomik Göstergelerin Analizi	17
3.1.1	Ekonomik Büyüme İle İlgili Makro Ekonomik Göstergeler	18
3.1.2	Fiyat Hareketleriyle İlgili Makro Ekonomik Göstergeler	34
3.1.2.1	2005 Yılında Yeni Fiyat Endeksleri	38
3.1.3	Ödemeler Dengesi İle İlgili Makro Ekonomik Göstergeler	39
4	PİYASA TÜRLERİ, REEL KESİM - FİNANSAL KESİM AYIRIMI, PİYASALARIN İŞLEYİŞ MEKANİZMASI VE ETKİLEŞİMLERİ	
4.1	Alım-Satımı Yapılan Ürünler Açısından Piyasa Türleri	43
4.1.1	Reel Kesim-Finans Kesim (Mali Sistem) İlişkileri	43
4.2	Rekabet Açısından Piyasa Türleri	44
4.3	Tam Rekabet ve Monopol Piyasasında Firma Dengesi	46
5	KAMU DENGESİ VE BÜTÇE AÇIKLARININ FİNANSMANI	
5.1	Kamu Kesimi Genel Dengesi	47
5.2	Kamu Kesimi	48
5.3	Konsolide Bütçe	48
5.4	Bütçe Açığı	48
5.5	Bütçe Açığı'nın Finansmanı ve Bütçe Nakit Açığı	49
6	PARA VE MALİYE POLİTİKALARI	
6.1	Ekonomi Politikaları	55
6.2	Maliye Politikası	55
6.3	Para Politikası	56
6.4	Paradan Sıfır Atılması ve YTL	57
6.5	Daraltıcı ve Genişletici Ekonomi Politikaları	65
6.6	Para Politikası Araçları ile Makro Büyüklükler Arasındaki İlişkiler	66
6.7	Ekonomi Politikalarının Belirlenme Mekanizması	68
6.8	Enfasyonist Ortamda Para ve Maliye Politikalarının Belirlenmesi	68

1 TEMEL KAVRAMLAR

EKONOMİ BİLİMİ: Ekonomi bir bilim dalı olarak, kaynakların sınırlı, buna karşılık insanoğlunun ihtiyaçlarının sonsuz olması nedeniyle, çeşitli sorulara yanıt arayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Ekonomi Bilimi, bu yönüyle kısıtlı kaynaklar ile hangi malın, kimin için, ne miktarda üretileceği ve kimler tarafından tüketileceği sorularına ve fiyatın oluşum mekanizmasını algılamaya çalışan bir bilim dalıdır. Ekonomi Bilimi çeşitli sorulara yönelik cevapları **Mikro ve Makro İktisat (Ekonomi)** başlıkları altında aramaktadır. Ekonominin mikro üniteleri olarak tüketicilerin ve firmaların ekonomik davranışlarını, ihtiyaç, fayda, değer ve fiyat kavramlarının tanımlarını gerçekleştiren Mikro Ekonomi, piyasa türlerini, piyasaların işleyiş mekanizmasını ve farklı piyasa koşullarında firma dengesinin nasıl oluştuğunu da araştırmaktadır. Makro Ekonomi alanı ise, ülke ekonomisi ve dünya ekonomisini ilgilendiren konu başlıklarını inceleyen bir ana alt daldır. İstihdam, büyüme, enflasyon, kamu dengesi, dış ticaret, ödemeler dengesi gibi konu başlıkları makro ekonominin ilgi alanına girer.

İnsanoğlu ilkel kavim yaşantısı içerisinde temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak çeşitli malları temin etme mücadelesine giriştiğinden bu yana ekonomi kavramı ile özdeşleşmiştir. İkel kavim yaşantısı içerisinde ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak, trampa ekonomisi dediğimiz malın malla takas edildiği bir mübadele şekline bağlı olarak, insanoğlu ihtiyacı olan çeşitli malları temin etmeye çalışmıştır. Bu nedenle, insanoğlunun ekonomi ile bağlantılı olarak ilk tanıştığı kavramlar, ihtiyaç, fayda, değer ve fiyat kavramları olarak tarif edilebilir.

İHTİYAÇ: İhtiyaç, karşılanmadığı zaman acı ve üzüntü, karşılandığında ise mutluluk (haz) veren bir duygudur. İnsanın hayatta kalabilmesi için mutlaka karşılanması gereken ihtiyaçlara (solunma, gıda, giyinme, barınma, savunma vb.) “hayati”; “biyolojik” veya zorunlu ihtiyaçlar, bu kapsama girmeyenlere ise kültürel ve sosyal ihtiyaçlar adı verilir. Bu süreç, **İhtiyaçlar Hiyerarşisi** veya **İhtiyaçlar Piramidi** ile açıklanmaya çalışılmıştır. Piramidin tabanında, zorunlu, piramidin orta bölümünde kültürel ve piramidin tepesinde sosyal ihtiyaçlar yer almaktadır.

FAYDA: Mal veya hizmetlerin herhangi bir ihtiyacı giderebilme yeteneği veya derecesidir. Tüketici herhangi bir malı kullandığında bundan bir tatmin elde eder. Tüketicinin elde ettiği bu tatmine “fayda” diyoruz. Örneğin, vücudumuzun temel ihtiyaçlarını karşılama özelliğine sahip olan su faydalıdır. Fayda bir başka açıdan, herhangi bir mal ve hizmetin, taşıdığı özelliklere bağlı olarak, herhangi bir ihtiyacı giderebilme yeteneği ise, her tüketicinin aynı maldan elde ettiği fayda farklılık gösterebilir.

DEĞER: Mal ve hizmetlere verilen öneme “değer” denir. Birey ve/veya toplum, bir mal veya hizmetin değerini, o mal ve hizmetin sağladığı fayda, o mal veya hizmetin yeryüzünde bol veya kıt olması ve o mal ve hizmetin kalitesine bağlı olarak tayin eder. Eğer, bir malın değeri salt sağladığı fayda ile ölçülebilir olsa idi, suyun elmasdan daha değerli olması gerekirdi. Ancak, insanoğlu bir malın değerini belirlerken, bir mal ve hizmete tüketiciler ne kadar sınırlı ölçüde ulaşabiliyor ise, o ölçüde değer vermektedir. Yani, insanoğlunun bencil olması, sınırlı sayıda mal veya hizmete daha yüksek bir değer biçilmesine neden oluşturmaktadır. Dolayısı ile, malın sağladığı fayda, malın bol veya kıt olması ve malın kalitesi, yani üç farklı unsurun birleşimi malın değerinin belirlenmesini sağlamaktadır.

FİYAT: Bir mal veya hizmetin değerinin parasal ifadesine 'fiyat' denilmektedir. Her hangi bir mal veya hizmetin değeri, o ekonomide geçerli olan ortak değer ölçüsü ile parasallaştırılarak fiyata dönüştürülür. Bu ortak değer ölçüsünün mutlaka bugünkü anlamda kağıt ve madeni para olması şart değildir. İkel kavim yaşantısında para niyetine kullanılmış tarımsal ürünler, metal

parçaları, kolyeler ve altın ve gümüş para da ortak değer ölçüsü olarak değerlendirilmelidir ve kullanılmışlardır. Bir ulusal ekonomide, onbinlerce mal ve hizmetin değeri ortak değer ölçüsü ile fiyata dönüştürüldükten sonra, ortaya çıkan fiyat topluluğuna **fiyatlar genel seviyesi** veya **fiyatlar genel düzeyi** denmektedir. Fiyat istikrarı, bir ulusal ekonomi için vazgeçilmez bir unsurdur. Merkez Bankası'nın asli fonksiyonu fiyat istikrarını sağlamaktır. Günümüzde, sifıra yakın oranlarda, yani yıllık bazda % 1'lik, % 2'lik enflasyona sahip gelişmiş ekonomiler, göreceli olarak fiyat istikrarına sahip ülkeler olarak kabul görmektedir. Nitekim, AB kriterine göre yıllık enflasyon oranı tavanı, en düşük enflasyon oranına sahip 3 AB ülkesinin ortalama enflasyon oranına 1,5 puanın eklenmesi ile bulunur ki, bu oranın 2002 yılı için geçerli olan değeri % 2.7'dir.

ENFLASYON VE DEFLASYON: Bir ulusal ekonomide, fiyatlar genel seviyesinin veya düzeyinin düzenli ve sürekli olarak artması veya yükselmesi sürecine enflasyon denir. Enflasyon, Latince Inflatio; yani şişkinlik kelimesinden türetilerek oluşturulmuş bir kavramdır. Mal ve hizmetlerin fiyatlarını temsil eden fiyatlar genel seviyesindeki düzenli ve sürekli azalma veya düşüş ise deflasyon olarak adlandırılır. Örneğin, Japonya son 7 yıldır deflasyon sorunu yaşamaktadır. Bir ulusal ekonominin enflasyon veya deflasyon tehdidinde olup olmadığı, oluşturulan fiyat indeksleri ile hesap edilir. Türkiye'de bu hesaplama, Tüketici Fiyatları İndeksi TÜFE ve Toptan Eşya Fiyatları İndeksi TEFE kullanılarak hesap edilmektedir.

DEVALÜASYON VE REVALÜASYON: Bir ülkenin para biriminin ulusal sınırlar içerisinde enflasyon nedeniyle değer yitirmesi sonucu, ülkenin para biriminin değerinin yabancı paralar karşısında değerinin ayarlanması ve bu nedenle ülkenin yerel para birimi cinsinden döviz kurlarının değer kazanması sürecine devalüasyon, ülkenin para birimi değer kazandığında, yabancı paralarının döviz kuru cinsinden değer yitirmesi sürecine de revalüasyon denmektedir. Devalüasyon ve revalüasyon, yani ülkenin para biriminin diğer ülke paraları cinsinden değerinin dalgalanması, o ülkenin rekabet durumu derinden etkilemektedir. Bir ülkenin para biriminin yabancı paralar karşısındaki değeri Merkez Bankası müdahalesi ile korunuyor ise gerçekçi bir kurdan söz etmek zordur. Merkez Bankalarının uyguladığı farklı döviz kuru politikalarının bu anlamda etkileri görülmektedir. Para biriminin yabancı paralara veya altına dönüştürülmesine yönelik kısıtlamalar ise bir başka sorundur. Buna karşılık, para birimi, diğer paralar ve altına serbestçe dönüştürebiliyor ise, bu duruma **Konvertibilite** denir.

MAL VE HİZMET: İnsanın ihtiyaçları mallar ve hizmetlerle karşılanır. İhtiyaçları temin özelliğine sahip herşeye "mal" denir. Ekmek, ayakkabı birer mal iken, berberin saç kesmesi veya doktorun hasta muayene etmesi birer "hizmet"tir.

ÜRETİM: İnsan ihtiyaçlarını gidermekte kullanılacak mal hizmetlerin yaratılması, elde edilmesi veya meydana getirilmesi sürecidir. Mal veya hizmetlerin üretimi üretim faktörleri kullanılarak gerçekleştirilir. Ekonomi bilimi, mal ve hizmetlerin üretilmesinde kullanılan üretim faktörlerini doğal kaynaklar, emek, sermaye ve girişim üretim faktörleri ile tanımlamıştır. Üretilen malların bir kısmı ileride kullanılmak üzere bozulmadan saklanıyorsa, saklanan bu kısma "stok" adı verilir.

ÜRETİM İMKANLARI EĞRİSİ: Üretim İmkanları Eğrisi; üretim faktörlerinin miktarı ve teknoloji sabitken, bir toplumun üretebileceği ve üretemeyeceği mal demetlerini ayıran bir sınır çizgisidir. Eğrinin sağındaki noktalar, üretilmeyecek mal demetlerini gösterir. Eğrinin solundaki noktalarda ise, kaynaklar ya tam kullanılamamakta, ya da kötü kullanılmaktadır. Bu durumda, bu eğri üzerinde, yukarıdaki bir noktanın veya aşağıdaki bir noktanın tercihi, **Fırsat Maliyeti** olarak değerlendirilebilir. Fırsat maliyeti, bir malı üretmek için bir başka malın üretiminden vazgeçilen miktar olarak tanımlanabilir. Örneğin, biraz daha otomobil üretmek için, buğday

üretiminin bir kısmından vazgeçmek gibi. Fırsat maliyeti, bu anlamda daha fazla otomobil üretildiğinde, üretiminden vazgeçilen buğdayın sağlayacağı avantajlardan vazgeçmenin bir bedelidir.

Ekonomik hayatta, ister firma bazında, isterse de ülke ekonomisi bazında **Azalan Verim Yasası** geçerlidir. Her ne kadar, Adam Smith Artan Verimlilik anlayışını gündeme getirmiş olsa da, günümüzde, tarımsal üretimde ve sanayi üretiminde artan nüfusa bağlı olarak David Ricardo'nun savunduğu üzere, Azalan Verim Yasası geçerlidir.

Firma bazında, doğal kaynaklar, emek ve sermaye üretim faktörleri, yani hammadde, işgücü ve makine-tehizat miktarı arasında oluşturulan hassas dengeye **Optimal Faktör Bileşim Oranı**, diyoruz. Eğer, üç üretim faktörü arasındaki hassas denge bozulup, bir veya iki üretim faktörünün miktarı sabit tutulur iken, birinin miktarı artırılır ise, bu o firmada üretim esnasında yakalanmış olan verimlilik seviyesinin azalmasına neden teşkil eder. Bu nedenle, verimlilik azaldıkça üretim maliyetlerinin de arttığı görülür. **Marjinal kaynak maliyeti**, bu anlamda her bir ek faktör kullanılması sonucu firmanın maliyetinde meydana gelen artışlar olarak ta tanımlanabilir.

ÜRETİM FAKTÖRLERİ: Firmaların mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmek için kullanmak zorunda oldukları her unsur üretken kaynaklar veya üretim faktörleri olarak adlandırılır. Bu faktörler, üretimi gerçekleştirmek için kullanılan Doğal Kaynaklar (Hammadde ve Toprak), Emek (İşgücü), Sermaye (Milli Servet) ve Girişim (Teşebbüs) üretim faktörleridir.

Doğal kaynaklar üretim faktörü, hammadde ve topraktan oluşur. Toprak tarım ve taş ve toprağa dayalı sanayi benzeri alanlarda hammadde olma ve mal ve hizmet üretimi için kurulacak bir tesisin inşaatı için gerekli olan arazi anlamında gayrimenkul olma özelliği ile ortaya çıkar.

Emek insanın kafa ve vücut çabasıdır. Emek üretim faktörü bir ulusal ekonomide istihdam edilen işgücünü temsil eder. En vasıfsız iş gücünden en tepe yöneticiye kadar üretimde görev alan her birey emek faktörü içerisinde yer alır. Bir bireyin emek üretim faktörü içerisinde yer alması, alın teri karşılığında ücret alması ile mümkün olabilir.

Sermaye üretim faktörü, bir ulusal ekonomide mal ve hizmetlerin üretilmesi, üretilikten sonra tüketim merkezlerine taşınması ve tüketilmesi için kullanılan tüm alt ve üst yapı unsurlardır. Binalar, demirbaş, yollar, köprüler, barajlar, fabrikalar, makineler, taşıt araçları, içme suyu veya doğal gaz sistemleri, yani yer üstünde ve altında bulunan tüm fiziki unsurlar sermaye üretim faktörü kapsamına girer ve tüm bu değerlerin toplamı Milli Servet'i temsil eder.

Girişim üretim faktörü ise, diğer üç üretim faktörünü piyasalarından temin eden ve mal ve hizmet üretimini organize eden faktördür. Mal ve hizmet üretiminin gerçekleşmesi için yatırım yapan ve birikimlerini kaybetme riskini göze alarak mal ve hizmet üretiminde görev alan üretim faktörüdür. Bir nevi orkestra şefidir.

Üretim faktörleri GSMH'nın yaratılmasına sağladıkları katkı nedeniyle Milli Gelir'den bir pay almaya hak kazanırlar. Milli Gelir'den doğal kaynaklar üretim faktörünün aldığı paya rant, emek üretim faktörünün aldığı paya ücret, sermaye üretim faktörünün aldığı paya faiz ve girişim üretim faktörünün aldığı paya ise kar geliri diyoruz. Milli Gelir ülkenin ulusal sınırları içerisinde mal ve hizmet üretiminde görev alanlara ödediğimiz faktör gelirlerini tanımlamaktadır. Eğer, Türk vatandaşı olup, dünyanın başka ülkelerinde mal ve hizmet üretiminde görev alan insanlarımız var ise, örneğin yurt dışındaki işçilerimiz, onların yabancı ülkelerde kazandıkları

üretim faktör gelirlerini Türkiye'ye göndermeleri halinde, yurtdışından gelen rant, ücret, faiz veya kar cinsinden faktör gelirlerine ise Dış Alem(den gelen) Faktör Gelirleri denilmektedir.

İKTİSADİ SİSTEM: Toplumu oluşturan bireylerin yetenekleri ve aldıkları eğitim ölçüsünde mal ve hizmet üretiminde görev almaları sonucunda oluşan sosyal organizasyona İktisadi Sistem (Ekonomik Sistem) denilmektedir. Bugüne kadar uygulanabilmiş veya uygulaması süren 2 ekonomik sistem, Kapitalist ve Kollektivist Ekonomik Sistem'lerdir. İlkinde makine ve teçhizatın mülkiyeti sermaye sınıfında, ikincisinde mülkiyet işçi sınıfındadır.

İktisadi sistem, ulusal ekonomide ihtiyaçlar ile üretim arasında dengeyi en etkin şekilde sağladığı savunulan bir mekanizmanın bütünüdür. İktisadi sistemleri *kapalı ekonomi sistemleri* ve *mübadele ekonomisi sistemleri* olarak ta iki grupta toplamak olanaklıdır.

Kapalı ekonomi sisteminde üreticiler yalnız kendi gereksinimleri için üretimde bulunurlar. Gereksinimler basit olduğundan üretim tekniği de ilkindir. Mübadele ekonomisi sistemlerinde ise, her birey kendi gereksinmesinden çoğunu üretip bu fazlayı, diğer gereksinmelerini karşılamak için ihtiyaç duyduğu, ama üretmediği mallarla mübadele eder. Bu sonucu yaratan, iş bölüşümü ve uzmanlaşmadır.

FİYAT TEORİSİ: Fiyat herhangi bir malın mübadele veya değiş tokuş değeridir. Uygarlık tarihi boyunca insanoğlu malların ve hizmetlerin değerlerinin kökenlerini ve değerlerinin birbirlerinden farklı oluşlarının nedenlerini merak etmişlerdir. Fiyat teorisi de, mal ve hizmet fiyatlarının nasıl oluştuğunun analiz edilmesidir.

TÜKETİCİ DENGESİ: Tüketicinin mal ve hizmetleri kullanarak fayda sağladığını biliyoruz. Tüketicinin amacı ise, belli şartlar altında ulaşabileceği en yüksek faydaya ulaşmaktır. Bu amaca ulaştığında tüketici dengededir. Bu durumda tüketici dengesi; tüketicinin belli şartlarda en yüksek tatmini elde ettiği durumdur.

PİYASA DENGESİ: Piyasa dengesi, bir malın talep edilen miktarının arz edilen miktarına eşit olması durumudur. Piyasanın dengede olması için satıcıların satmak istedikleri, veya satmayı planladıkları, miktarın fiilen sattıkları miktara ve alıcıların satın almak istedikleri veya satın almayı planladıkları miktarın, fiilen satın aldıkları miktara eşit olması gerekir.

PİYASA EKONOMİSİ: üreticilerin ve tüketicilerin, arz ve talep koşullarına bağlı olarak aldıkları ekonomik kararlara uygun kaynak dağılımının gerçekleştiği ekonomik yapı için kullandığımız bir tanımlamadır.

FİRMA MALİYETLERİ: Firmalar mal ve hizmet üretimi esnasında toplam sabit maliyetlere ve toplam değişken maliyetlere katlanırlar. Her ikisinin toplamı firmanın katlandığı toplam maliyeti verir. Toplam sabit maliyet, üretim olsun veya olmasın firmanın katlanmak zorunda olduğu maliyetlerdir. Bu nedenle, dikey ekseninde bir değer noktasından başlayarak Q üretim miktarı yatay eksenine paralel hareket eden bir doğruyla temsil edilir. Bu nedenle, birim sabit maliyet üretim arttıkça değişken ve azalan bir doğruya sahiptir. Yani, üretilen birim arttıkça, üretilen mal başına birim sabit maliyet azalır.

Toplam değişken maliyet ise, üretim oldukça ortaya çıkan bir maliyettir ve bu nedenle sıfır orijininin başlar. Birim değişken maliyet ise, üretimin belirli bir aşamasına kadar sabit bir değer olarak giden, belirli bir aşama geçildikten sonra küçük bir sıçrama ile yine sabit bir değer olarak devam eden bir merdiven şeklindeki doğruyla temsil edilir.

FİRMA DENGESİ: Kar, belli bir miktar ürünün satışından elde edilen para veya satış hasılatı ile, o miktar ürünün maliyeti arasındaki farktır. Karlılık, işletme sermayesinin erimemesi için mutlaka ulaşılması gereken bir değerdir. Firmanın amacı karın azamileştirilmesidir. Kar azamileşince firma dengededir. Firmanın karının azami olmasının ilk şartı, marjinal maliyetin marjinal hasılatla eşit olmasıdır. İkinci şart, bu eşitliğin sağlandığı yerde marjinal maliyet eğrisinin yükselen bir eğri olmasıdır. Kronik enflasyonun geçerli olduğu ülkelerde ise yalnızca kar etmek yeterli değildir, aynı zamanda enflasyonun üzerinde bir kar gerekli ve zorunludur.

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla, kabaca bir yıl içerisinde bir ulusal ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin toplam katma değerine, ithalattan elde edilen vergi gelirleri ve net dış alem faktör gelirlerinin eklenmesi ile bulunan bir değerdir. Bir ulusal ekonominin ulusal sınırlar içinde ve dışında yarattığı bir yıla mahsus en büyük değerdir. Gayri Safi Milli Hasıla'nın üretilmesinde Milli Servet kullanılır. Türkiye'nin tahmini milli serveti 2.5 trilyon dolar civarındadır ve Türkiye her yıl milli servetinin % 7.5 ile 10'u arası bir GSMH yaratmaktadır. Oysa, ABD'de bu oran % 50 seviyelerindedir. Yani, Türkiye verimlilik açısından sorunlu bir ekonomidir.

GSMH, iki şekilde hesap edilmektedir. **Nominal GSMH ve Reel GSMH.** Eğer, GSMH hesaplamasının yapıldığı yıl geçerli olan mal ve hizmet fiyatları; yani cari fiyatlar kullanılarak hesap ediliyorsa, içinde enflasyon veya deflasyondan kaynaklanan deformasyonu da taşıyor demektir. Bu nedenle, fiyat hareketlerinin aldatici etkisinden temizlemek için ayrıca Reel GSMH hesaplanır. Reel GSMH; belirli bir baz yılın mal ve hizmet fiyatları dikkate alınarak, yani Türkiye için enflasyondan arındırılmış olarak hesap edilen bir GSMH değeridir. Bir yılın nominal GSMH değeri, enflasyondan, daha doğru bir değişiklikte fiyatlardaki dalgalanmalardan arındırılarak, Reel GSMH değerine dönüştürülecek ise, bunun için **Deflatör** kullanılır. GSMH Deflatörü, nominal serileri reel serilere dönüştürmek amacıyla kullanılan bir endekstir. 2002 yılı için hem nominal cinsinden, hem de reel cinsinden GSMH hesaplamak mümkündür.

BÜYÜME: Ekonomik büyüme reel GSMH'daki artıştır. Bir ekonomide daha çok mal ve hizmet üretildiği sürece, reel GSMH artar ve toplum daha fazla tüketme olanağına kavuşur. Reel GSMH'da, bir önceki döneme göre meydana gelen % artış oranına "ekonomik büyüme oranı" denmektedir. Yani, 2002 yılının Reel GSMH oranı, 2001 yılının Reel GSMH oranına bölündüğünde veya oranlandığında çıkan yüzdesel değişim değeri, o ekonominin ekonomik büyüme hızıdır.

DURGUNLUK, RESESYON, DEPRESYON: Eğer, bir ulusal ekonomide ekonomik büyüme yavaşlıyor ise bu durum durgunluk (stagnation) olarak tanımlanır. Kabul edilebilir ölçüde kısa bir zaman dilimi için (6 ay ile 1 yıl arası) ekonomik büyümede bir gerileme yaşanır ise bu durum resesyon olarak tanımlanmaktadır. Ancak, eğer ekonomik büyümede gözlemlenen gerileme şiddetli ve derin ise ve uzun bir zaman dilimini kapsıyor ise, bu tür bir gerilemeyi depresyon olarak tanımlıyoruz. Örneğin, 1929 Buhranı gibi.

PHİLLİPS EĞRİSİ: A. William Phillips'in ortaya koyduğu bir yaklaşım olması nedeniyle, onun soyadı ile anılan bu analiz, bir anlamda içinde enflasyonun şişkinliğini barındıran nominal ücretler ile istihdam seviyesi arasındaki ters orantılı ilişkiyi tanımlamaktadır. Pek çok ekonomist bu ilişkiyi, bir ölçüde enflasyon ile işsizlik arasındaki ters orantılı ilişkiyi tanımlayan bir analiz olarak ele almayı tercih etmiştir. Yani, her ulusal ekonomi bir miktar işsizliği azaltmak için bir miktar enflasyona, bir miktar enflasyonu azaltmak için bir miktar işsizliğe katlanmak zorundadır.

STAGFLASYON: İngilizce durgunluk (stagnation) ve enflasyon (inflation) kelimelerinin birleştirilmesinden üretilmiş olan stagflasyon, ekonominin durgunluğun yaşandığı bir ortamda yüksek bir enflasyon ve işsizliği de beraber yaşaması sürecidir. Yani, üç ekonomik sorun bir

arada yaşanmaktadır. Bu durum, Phillips Eğrisi yaklaşımının da artık 1970'li yılların dünyasında geçerli olmadığını göstermiştir. Özellikle, Vietnam Savaşı ile birlikte ABD ekonomisinde görülen sorunlar ve Petrol Krizi ile birlikte dünyanın önde gelen ekonomilerinde 1970'li yıllarda gözlemlenmiş bir özel ekonomik dengesizlik sürecidir.

MİLLİ GELİR: Ekonomi Bilimi'nin tanımladığı dört üretim faktörü olan doğal kaynaklar, emek, sermaye ve girişim üretim faktörlerine dağıtılan rant, ücret, faiz ve kar gelirlerinin toplamı Milli Gelir'i verir. Milli Gelir, GSMH değerinden Amortismanlar ve Dolaylı Vergiler düşürüldükten sonra bulunan bir değerdir. Milli Gelir, üretim faktörleri arasında, her bir üretim faktörünün mal ve hizmet üretimine kattığı ve hakettiği pay kadar dağıtılabiliyorsa, yani bir haksızlık söz konusu değilse, bu duruma Adaletli Gelir Dağılımı diyoruz. Eğer, bir veya birden fazla üretim faktörü milli gelirden hakettiğinden daha fazla pay alıyor ise, bu duruma Gelir Dağılımı Adaletsizliği diyoruz.

TÜKETİM: Milli Gelir'den kabaca direkt vergilerin düşürülmesi ile, Kullanılabilir veya Harcanabilir Gelir'e ulaşılır. Kullanılabilir Gelir bireyler ve kurumlar tarafından iki şekilde kullanılır; Tüketim Harcamaları ve Tasarruflar. Mal ve hizmetlerin insan ihtiyaçlarını doğrudan doğruya giderecek şekilde kullanılmasına "tüketim" denir. Bu kullanımın parasal değeri tüketim harcamalarını oluşturur.

TASARRUF: Kullanılabilir Gelir'den tüketim harcamaların karşılanmasından sonra, bireyler ve kurumlar tarafından halen harcanmamış bir artık değer kalır ise, bu değer tasarruf olarak adlandırılır. Makro ekonomide Toplam Yurtiçi Tasarruflar ifadesi ile geçer. **Tasarruf Paradoksu** ise, halkın daha yüksek oranda tasarruf etmesi ile tüketim harcamalarının azalmasının, yatırım harcamalarında da daralmaya neden olması nedeniyle, ekonomik büyümenin yavaşlaması ve tasarrufların azalmasıdır. Yani, tasarruf eğiliminin artması uzun vadede toplam tasarrufların azalmasına yol açmaktadır. Bu durum bir paradokstur.

KALKINMA: Ekonomik büyüme ülkenin üretim hacmindeki bir artıştır. Dolayısıyla ekonomik büyüme sadece sayısal bir kavram olarak ele alınmaktadır. Oysa ekonomik kalkınma ekonomideki niteliksel gelişmelerdir. Ekonomik kalkınma toplumun yaşam standartlarında, üretilen malların kalitesinde veya üretim organizasyonunda iyileşmeler yaşanan bir ortamı ifade etmektedir.

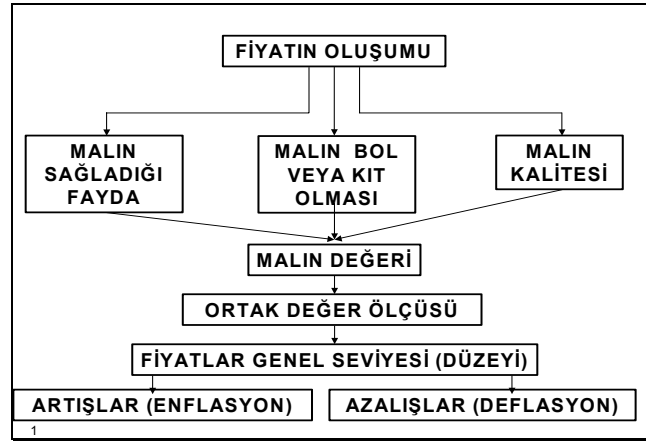
İSTİHDAM: Bir ulusal ekonomide, mal ve hizmet üretiminde görev almak üzere çalıştırılmaya hazır nüfusa istihdam denmektedir. Neo-klasik iktisatçılar ulusal ekonominin her zaman **Tam İstihdam** seviyesinde, yani tüm üretim faktörlerinin en optimal ölçülerde üretimde kullanıldığı varsayımını kabul etmişlerdir. Oysa, 1929 Buhranı sonrası, Keynesyen İktisatçılar ekonominin eksik istihdam koşullarında da çalışabileceğini ve dengede olabileceğini öne sürmüşlerdir.

İŞSİZLİK: Çalışma ve gelir sağlama kararında olan bireylerin, hizmetlerinden yararlanmak üzere çalıştırılmalarına "istihdam" denmektedir. Çalışma isteğine ve yeteğine sahip olup, cari ücret haddi ile çalışma saatlerini kabul ettiği halde iş bulamayan kimseye "işsiz" denir. Toplam işgücü içerisinde işsiz olanların yüzdesine ise "işsizlik oranı" denmektedir. İşsizliğin çeşitli türlerinden bahsetmek mümkündür. İşsizlik türleri; kısmi ve yaygın, geçici ve sürekli olmak üzere tasnif edilebilir. Kısmi ve geçici işsizlik, yer ve meslek değiştirme sırasında belirir. Bu türden işsizliğin en tipik olanı "konjonktürel işsizlik"tir. Konjonktürel işsizlik, üretim hacminde zaman zaman ortaya çıkan daralmaların yarattığı işsizliktir. Ekonominin bütün sektörleri ile toplu ve devamlı olarak durgun bir düzeyde kaldığı dönemlerde ise "yapısal işsizlik" belirir. Uluslararası Çalışma Örgütü ILO normlarına göre bir başka tanım 'Eksik İstihdam'dır. Buna göre, eğer istihdam istatistiklerinin hesaplandığı dönem içerisinde kişi tümüyle işsiz kalmış ise,

bu durum işsizlik kavramı ile, aynı dönem içerisinde sadece 15 gün çalışmış ise eksik istihdam olarak tanımlanmaktadır. Yani, işsizliğe göre eksik istihdamın tek farkı kısa bir süre için çalışmış olması, ama geri kalan zamanda işsiz olmasıdır. Bu nedenle, kimi zaman gerçek işsizliği hesap etmek için işsizlik oranı ile eksik istihdam oranının toplanması uygulanması görülmektedir

Slayt 1

İnsanoğlu, değer kavramıyla tanışmasından ve malların değerini tartışmasından itibaren, M.Ö. 3000'li yıllardan itibaren trampa (takas) ekonomisinin yarattığı sorunlardan kurtulabilmek için, tarımsal ürünleri veya ilkel kabile yaşantısı içerisinde en fazla değer verilen nesnelere (metal parçaları, ortası delik taşları, deniz hayvanlarının kabuklarından oluşan kolyeleri, hayvan boynuzlarını) para niyetine kullanarak mübadele sistemini oluşturmaya çalışmıştır. Tarımsal ürünleri para niyetine kullanmak, değerini ve miktarını kontrol altında tutmak ve kavimlerarası ticarete geçerlilik anlamında pek çok sorunu beraberinde taşımaktaydı. Bu nedenle, M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren altın ve gümüş madenlerinin karışımından elde edilen elektrumdun yapılmış paraların işlem gördüğü bir mübadele sistemi devrimsel bir değişikliğin başlangıcı olarak nitelendirilebilir. Altın ve gümüş para kullanımı zaman içerisinde insanoğlunu bir kavramla daha tanıştırmıştır; Tasarruf Kavramı.

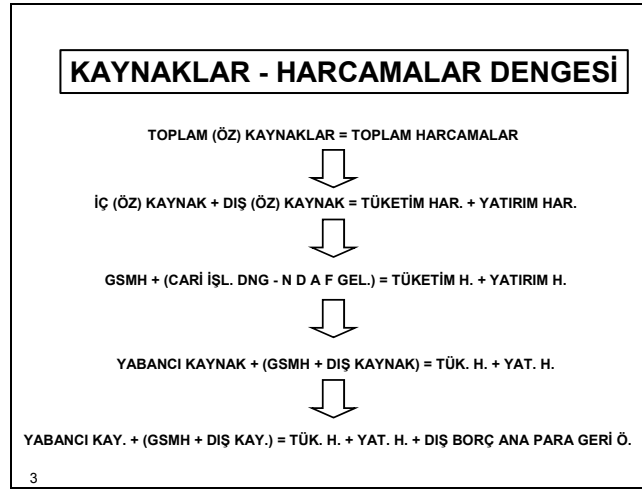

Slayt 2

Her ulusal ekonominin nihai hedefi, bir işletmenin bilanço eşitliğine benzetilebilecek, kaynaklar-harcamalar dengesini gerçekleştirmektir. Makro ekonomik analiz, öncelikle bir ulusal ekonominin öz kaynakları ile toplam harcamalarının birbirine eşit olmasını öngörür. Bu formül içerisinde, ülkenin iç öz kaynağı GSMH olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, ülkenin toplam öz kaynaklarını bulabilmek için GSYİH ile Cari İşlemler Dengesi'nin toplandığı bir formülü kullanmak da mümkündür. Eğer, ülkenin iç ve dış öz kaynağı hedeflediği tüketim ve yatırım harcamalarını karşılamaya yeterli değil ise, bu durumda yabancı kaynak kullanmak kaçınılmazdır. Yabancı kaynak ise bir ulusal ekonomiye 3 şekilde gelir; birincisi doğrudan yatırım amaçlı yabancı sermaye, ikincisi portföy amaçlı yabancı sermaye ve üçüncüsü dış borçlanma.

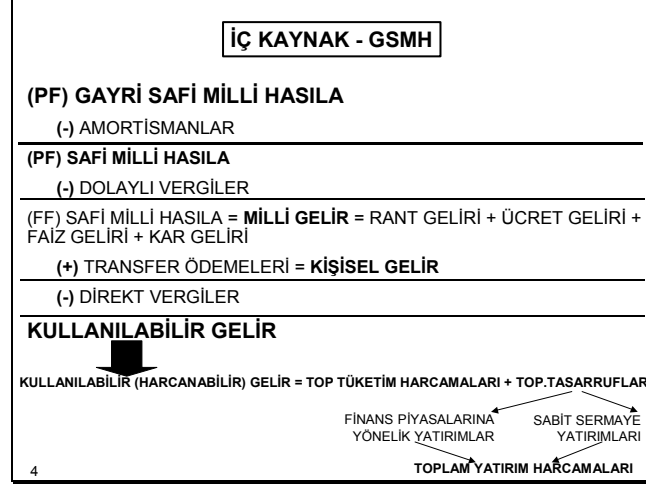
Slayt 3

GSMH değeri Devlet İstatistik Enstitüsü'nün tablosundan alınmaktadır. Cari İşlemler Dengesi değeri ise Merkez Bankası'nın hazırladığı Ödemeler Dengesi Tablosu'ndan alınmaktadır. Ülkenin öteden beri dış borçlanma kullandığı dikkate alınır ise, tüketim ve yatırım harcamaları içerisinde yer almayan dış borç ana para geri ödemesinin formülünün sağ tarafına eklenmesi gerekir. Eğer, dış borç ana para geri ödemesi eşitin sol tarafına negatif olarak, yabancı kaynağın altına eklenir ise, yabancı kaynak (-) dış borç ana para geri ödemesi = Sermaye Hareketleri'ne eşitlenir. Sermaye Hareketleri değeri ise, Ödemeler Dengesi Tablosu'nda B. ana başlığına karşılık gelen değerdir.

Slayt 4

GSMH, GSMH'nin yaratılmasında görev alan üretim faktörleri arasında paylaşılır. Bu paylaşım sürecine ulaşılması için, GSMH'dan amortisman ve dolaylı vergilerin çıkarılması gerekir. Böylece, Milli Gelir'e ulaşılır ve milli gelir 4 üretim faktörü arasında paylaşılır. Milli Gelir, o an için birfiil mal ve hizmet üretimine katılan üretim faktörleri arasında dağıtılan bir gelirdir. Daha önce mal ve hizmet üretiminde görev almış ve emekliliğe hak kazanmış üretim faktörlerine sosyal güvenlik sistemi vasıtası ile yapılan ödemelere transfer ödemeleri adı verilir ki bu iki rakamın toplanması ile kişisel gelire ulaşılır. Kişisel Gelir'den direkt vergilerin düşülmesi ile de Kullanılabilir Gelir'e (Harcanabilir Gelir olarak da geçmektedir) ulaşılır. Kullanılabilir Gelir'i bireyler ve kurumlar iki şekilde kullanır; tüketim harcamaları ve tasarruflar. Tasarruflar ya sabit

sermaye yatırım harcamalarının karşılanması için, ya da finansal araçlarda değerlendirilmek üzere kullanılır. Eğer, finansal araçların getirisi olarak nitelendirilen i (faiz), sabit sermaye yatırım harcamalarının getirisi olan r 'ye eşit veya büyük ise tasarruf sahiplerini ellerindeki fonları finans piyasalarında değerlendirmeyi tercih ederler

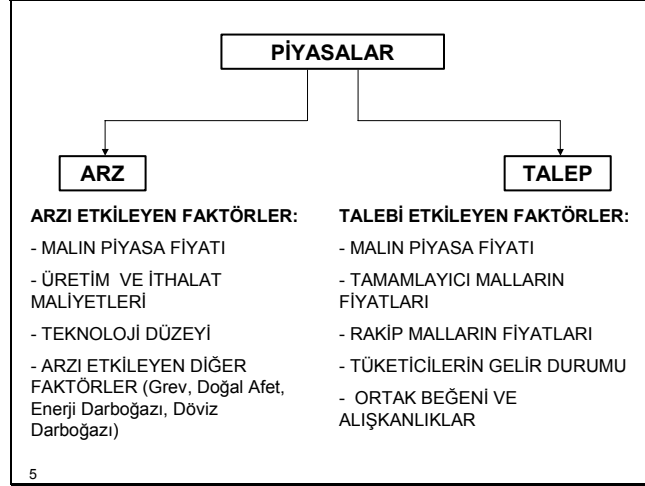

2 ARZ VE TALEP ANALİZİ

ARZ: Bir malın bir satıcısının (veya satıcılarının) bir piyasada belli bir zaman süresi içinde ve başka değişkenler eşit varsayımı altında her fiyat seviyesinde satmaya hazır olduğu (veya oldukları) mal miktarını gösteren bir eğri veya tablodur. Bir malı üreten veya ithal eden firmaların her birinin ayrı bir arz eğrisi vardır. Buna *firma arz eğrisi* denir. Endüstriyi meydana getiren bütün firmaların arz eğrilerinin yatay toplamına *endüstri arz eğrisi* adı verilir. Arz eğrisi ile arz edilen miktar arasındaki ayrımı yapmak iktisatta esastır. Arz edilen miktar, arz eğrisinin bir noktasının gösterdiği miktar rakamıdır.

TALEP: Bir tüketicinin, zaman birimi başına, değişik fiyat seviyelerinde bir maldan satın almaya hazır olduğu miktarları gösteren bir eğri veya tablodur. Talep, herhangi bir ihtiyacını gidermek amacıyla bir mal veya hizmet satın alabilecek güce sahip tüketici grubudur. Bu nedenle, ekmeğin talep grubu ile otomobilin talep grubu birbirine eşit olamaz. Ekonomi biliminin, esas olarak üzerinde durduğu talep kavramı ise potansiyel taleptir. Potansiyel Talep, herhangi bir ihtiyacını karşılamak için bir mal veya hizmet satın alabilecek güce sahip olan; ancak, o malı satın alıp almayacağı belli olmayan tüketici grubudur. Arz eğrisinde olduğu gibi burada da talep ve talep edilen miktar kavramlarının birbirlerinden ayrılması gerekir. Talep edilen miktar, talep eğrisinin bir noktasının gösterdiği miktar rakamıdır. Yani, belli bir fiyattan satın alınmak istenen miktardır.

(Bknz. Slayt 5)

2.1 Talebi ve Arzı Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Talebi ve arzı etkileyen bağımsız değişkenlere geçmeden önce bu kavramların değişmesinin ne anlama geldiğini açıklamakta fayda var. Talep veya arz eğrisi üzerinde bir noktadan başka bir noktaya geçildiğinde, bu durum fiyata bağlı olarak talep ya da arz miktarının değişmesidir. Fiyat dışındaki diğer bağımsız değişkenlerin değişiklik göstermesi ise, bu eğrilerin bütünüyle sağa ya da sola kaymasına yol açar.

Talebi Değiştiren Faktörler: Talep, bir malın değişik fiyat seviyeleri ile bu fiyat seviyelerinin her birinde talep edilecek miktar arasındaki ilişkiyi kuran bir kavramdır. Yani, talep edilen miktarlar fiyatın bir fonksiyonudurlar. Ancak bir malın talep edilen miktarını etkileyen, fiyat dışında, başka değişkenler de vardır. Ama bunlar ekonominin kısa döneminde sabit olarak varsayılırlar. Bu değişkenlerden herhangi biri değiştiği zaman da talep değişecektir. Bu değişkenler:

- i. *Tamamlayıcı malların fiyatındaki değişim.* Burada esas mal-tamamlayıcı mal ilişkisi söz konusudur. Her mal ve hizmet için bu tür bir ilişki söz konusu değildir. Esas mal eğer bir tamamlayıcı mal ile desteklenmesi halinde tüketicisine hizmet verebiliyor ise, söz konusu olur. En tipik örnek, otomobil-benzin ilişkisidir.
- ii. *Rakip malların fiyatlarındaki değişim.* Gerçek hayatta başka malların fiyatları değişmekte ve bu da söz konusu malın talebini etkilemektedir. Bu durum karşısında malın talebinin ne yönde değişeceği ise söz konusu mal ve fiyatı değişen diğer mal arasındaki ilişkiye bağlıdır. Rakip malların (birbirinin yerine kullanılabilen mallar) fiyatının düşmesi bir malın talep edilen miktarının azalmasına, rakip malların fiyatlarının yükselmesi bir malın talep edilen miktarlarının artmasına neden olur. Tamamlayıcı malların (birlikte kullanılan mallar) fiyatının artması bir malın talep edilen miktarının azalmasına, aksi ise malın talep edilen miktarının artmasına neden olur.
- iii. *Tüketicinin parasal veya nominal gelir seviyesi.* Gelirdeki bir artış malın talebini artırırken, yine gelirdeki bir düşüş de talebi düşürecektir.
- iv. *Toplumun ortak beğeni ve alışkanlıklarındaki (zevklerdeki) değişiklikler.* Burada zevk sözü, tüketicinin tercihlerini anlatmak için kullanılmaktadır. Tüketicinin zevklerinin veya tercihlerinin değişmesi malların tüketici gözündeki önem sıralarının değişmesi demektir. Bu noktada tüketicinin gelecekle ilgili beklentilerine de dokunabiliriz. Bir malın gelecekteki fiyatları ile ilgili beklentileri tüketicinin bugünkü talebini etkileyebilir.

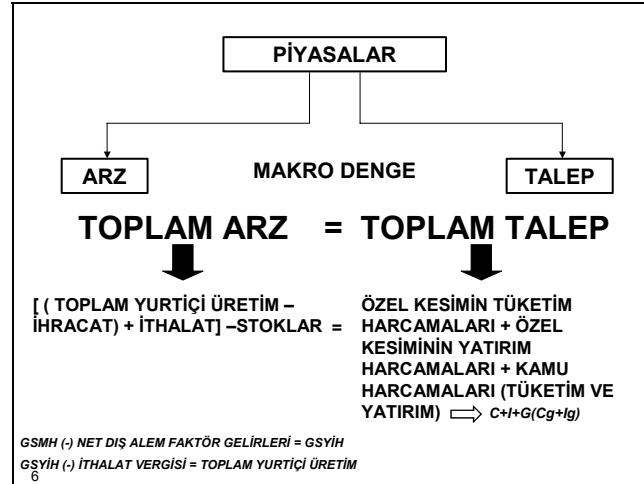
Arzı Etkileyen Faktörler: Tıpkı talepte olduğu gibi, arz edilen miktarlar fiyatın bir fonksiyonudurlar. Ancak bir malın arz edilen miktarını etkileyen, fiyat dışında, başka değişkenler de vardır. Ama bunlar ekonominin kısa döneminde sabit olarak varsayılırlar. Arzı etkileyen faktörler:

- i. *Maliyetleri değiştirebilecek herşey* arzı etkileyebilir. Üretim teknolojisinin değişmesi, faktör fiyatlarındaki değişimler ve benzeri değişkenler söz konusu malın maliyetine etki edebilecekleri için arzın değişmesine neden olabilmektedirler.
- ii. *Teknolojideki Değişim:* Eğer bir üretim yapısı emek yoğun teknolojiden, sermaye yoğun teknolojiye geçmiş ise, bu durum aynı miktarda malın daha kısa bir zaman dilimi içerisinde ve daha düşük bir maliyetle üretilmesi anlamına gelir. Bu nedenle, emek yoğun teknolojiden sermaye yoğun teknolojiye geçiş, arz miktarını olumlu yönde etikeleyecektir.
- iii. Herhangi bir malın arzını bazı *özel sebepler* de (diğer değişkenler) değiştirebilir. Bir sektörde grev kararı alınması, doğal afetler, enerji darboğazı veya döviz darboğazı bunlara örnektir. Tarım ürünlerinin arzı üzerinde hava şartlarının etkisi büyüktür. Devletin bazı kurallar koyması, veya bazı kurallarda değişiklik yapması da bir malın arzını etkileyebileceği gibi, firmaların gelecekle ilgili beklentileri de arzı değiştirebilir.

2.2 Arz – Talep Dengesi

Arz edilen miktarın talep edilen miktara eşit olması durumuna *arz – talep dengesi* denmektedir. Bu eşitliği sağlayan ve farkedilir bir değişme eğilimi göstermeyen fiyat seviyesine ise *denge fiyatı* denmektedir. Belli bir fiyattan arz edilen miktarın aynı fiyattan talep edilen miktarı aşması durumunda ortaya bir *arz fazlası* çıkmakta ve bu da fiyat seviyesinin düşmesine neden olmaktadır. Yine belli bir fiyattan talep edilen mal miktarının arz edilen mal miktarını aşması durumunda ortaya *talep fazlası* çıkmakta ve fiyat seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır. Piyasa ekonomisi koşullarının geçerli olduğu bir ortamda, arz-talep bir araya gelerek piyasa dengelerini oluşturur.

(Bknz. Slayt 6)

2.3 Görünmeyen El Mekanizması

Serbest piyasa mekanizmasını ifade eden bu kavram, Adam Smith tarafından ortaya atılmıştır. İktisadi hayatta düzeni sağlayan ve hangi malların, kimler için, ne miktarlarda üretileceği gibi

temel ekonomik sorunları çözümlen bir görünmez el (serbest fiyat mekanizması) vardır. O nedenle hükümetler ekonomik hayata müdahale etmemelidirler görüşü, Görünmeyen El Mekanizması'nın savunucusu konumundaki Neo-Klasik iktisatçılar tarafından hararetle savunulmuştur. Görünmeyen El Mekanizması sayesinde, ekonomide oluşan arz veya talep fazlalığı erir ve piyasa tekrar denge noktasına geri döner. Görünmeyen El Mekanizması talebin tamamıyla kırıldığı 1929 Büyük Buhranı esnasında, piyasaları dengesizlikten kurtarmaya yetmemiştir, bir mekanizma olarak çalışamamıştır.

2.4 Üretici-Tüketici Rantı

Talep ve arzı oluşturan alıcı ve satıcıların içerisinde piyasa denge fiyatının üstünde mal satın almaya razı ve mal satmaya razı bir kütle vardır. Eğer, bir mal 100 YTL'den satılıyor iken, piyasa denge fiyatı 100 YTL iken, bir tüketici o mala 150 YTL dahi vermeye razı iken, cebindeki 150 YTL'yi bu malı satın almak için kullanmaya çoktan razı iken, eğer o malı 100 YTL'den, yani piyasa fiyatından alır ise, bu tüketicinin malı razı olduğu fiyattan daha düşük bir fiyata alması nedeniyle, cebinde 50 YTL kalması sayesinde elde ettiği avantaja **Tüketici Rantı**, diyoruz. Eğer, malın piyasa denge fiyatı 100 YTL iken, bu televizyonu 75 YTL'den satmaya razı bir firma, bu malı piyasa denge fiyatı olan 100 YTL'den satması sayesinde, fazladan ev hedeflediğinden bir 25 YTL daha fazla kazanıyor ise, üretici firmanın elde ettiği bu ek avantaja ise **Üretici Rantı**, diyoruz. Kısacası, üreticinin satmayı düşündüğü fiyat ile fiili olarak satması gereken piyasa fiyatı arasındaki bu farka üretici rantı diyoruz.

2.5 Toplam Arz-Toplam Talep Eşitliği

Bir ulusal ekonominin üretim veya ithalat yoluyla elde ettiği mal ve hizmetlerden, stok amacıyla ayırdıkları düşüldükten sonra kalan kısma Toplam Arz, özel kesimin ve kamu kesiminin tüketim ve yatırım harcamalarının toplamına ise Toplam veya Efektif Talep diyoruz.

$$\begin{aligned} \text{Toplam Arz} &= \text{Toplam Talep} \\ [(\text{Toplam Yurtiçi Üretim-İhracat}) + \text{İthalat}] - \text{Stoklar} &= \text{Tüketim Harcamaları} + \text{Yatırım Harcamaları} \\ [(Y-X) + M] - \text{Stok Değişimi} &= C + I + G (C_g + I_g) \\ Y (\text{Kullanılabilir veya Harcanabilir Gelir}) &= C + I + G + (X - M) + \text{Stok Değişimi} \end{aligned}$$

Keynesgil Genel Denge olarak tanımlanacak bu formülde, Tüketim ve Yatırım Harcamaları'nın iki ana boyutu söz konusudur. Birincisi, Otonom Tüketim ve Otonom Yatırım Harcamaları, ki bu tanım GSMH veya Milli Gelir seviyesi ne olursa olsun yapılması şart olan tüketim ve yatırım harcamaları anlamına gelir; ikincisi Uyarılmış Tüketim Harcamaları ve Uyarılmış Yatırım Harcamaları. Bu ifadeler ise, Milli Gelir seviyesine bağlı olarak gerçekleşen tüketim ve yatırım harcamaları anlamına gelir. Uyarılmış Tüketim Harcamaları (c.Y) ile gösterilir, ki c marjinal tüketim eğilimidir. Uyarılmış Yatırım Harcamaları ise (i.Y) ile gösterilir, ki i marjinal yatırım eğilimidir. Bir ulusal ekonomide halkın marjinal tüketim eğilimi olan c ile marjinal tasarruf eğilimi s'nin toplamının 1'e eşit olması esastır. (c+s=1) Yani, Türk halkının marjinal tüketim eğilimi eğer 0.75 ise, bu durum halkın kullanılabilir gelirin % 75'ini tüketim harcamalarında, geri kalan % 25'lik bölümü ise tasarruf olarak değerlendirdiği anlamına gelir. Keynesgil Genel Denge, makro dengede esas belirleyici olan toplam talep olduğunu vurgular. Ekonomiye 'Kamu Müdahalesi'ni onaylar. Bu nedenle, toplam arzı temsil eden geometriksel şekil, '0' orijininden başlayan ve yukarı doğru 45 derecelik bir açıyla tırmanan bir doğru ile temsil edilir. Otonom tüketim harcamaları seviyesinden başlayan ve eğimi marjinal tüketim eğilimiyle (c) hesaplanan tüketim harcamaları doğrusunun ve eğimi marjinal yatırım eğilimiyle (i) hesaplanan ve otonom yatırım harcamaları seviyesinden başlayan yatırım harcamaları doğrusunun geometriksel

toplamı ile ulaşılan efektif talep doğrusu ile toplam arz doğrusunun kesiştiği nokta ise, makro dengeyi verir ve denge GSMH seviyesinin belirlenmesini sağlar.

Yukarıdaki formülde, X-M, Keynesgil Genel Denge formülünün 'dışa açık' olmasını sağlamanın yanı sıra, mal ve hizmet ihracatından elde edilen gelirin halkın kullanılabilir gelirini olumlu etkilediğini, mal ve hizmet ithalatı için harcanan dövizin ise, halkın kullanılabilir gelirini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle bir ulusal ekonomide **Marjinal İthalat Eğilimi** artar ise, yukarıdaki formüle bağlı olarak, **Gelir Çarpanı** da azalacaktır.

Klasik Genel Denge'de ise, Keynesgil Genel Denge'nin aksine, arz yanlısı bir anlayışın etkisine bağlı olarak, tam rekabet piyasası koşullarında çalıştığı varsayılan emek piyasasında; denge reel ücret seviyesinde oluşan tam istihdam seviyesi, aynı zamanda ekonominin mal ve hizmet üretim eğrisinden de yararlanılarak, tam istihdam seviyesinde elde edilebilecek denge GSMH seviyesini gösterir. Keynes'in 1929 Buhranı'nı talep yetersizliğinden kaynaklanan bir buhran olarak tanımlaması, Keynesyen anlayışın ekonomide esas belirleyici olan unsurun ekonominin arz yönü değil, talep yönü olduğunu öne çıkarmıştır.

2.6 Arz-Talep Kaymaları

Eğer, arz ve talep miktarı bağımlı değişkenini etkileyen ve her iki fonksiyonda da ortak bağımsız değişken olan fiyat (P) değişebiliyor, buna karşılık maliyetler, teknoloji düzeyi, arzı etkilen diğer faktörler, tamamlayıcı malların fiyatları, rakip malların fiyatları, tüketicilerin gelir düzeyi ve toplumun ortak beğeni ve alışkanlıkları sabit ise, **yani bir Ceterus Paribus durumu söz konusu ise, yani diğer faktörler aynı kaldığında**, malın piyasa fiyatındaki her hangi bir değişikliğin arz veya talep miktarı üzerinde yaratacağı miktar değişikliği, arz veya talep eğrisi veya doğrusu üzerinde aranır.

S (Arz) D (Talep)

Varsayım 1

S= (P, C, U, W)

D= (P, P_t, P_r, Y, T)

Ancak, yukarıdaki varsayım tersine kabul edilir ise, **yani malın piyasa fiyatı sabit**, diğer bağımsız değişkenlerden birisi değişebiliyor ise, örneğin maliyet artışı veya azalışı, ya da tamamlayıcı malın fiyatının artması veya azalması arz veya talep doğrusunun sağa veya sola doğru kaymasına yol açacaktır.

Varsayım 2

S= (P, C, U, W)

D= (P, P_t, P_r, Y, T)

Altın Kural: Eğer, malın piyasa fiyatı dışında kalan diğer bağımsız değişkenlerden herhangi birisinin değişim olumlu bir değişim ise, bu durumda hem arz, hem de talep doğrusu veya eğrisi sağa doğru hareket eder, kayar; eğer, malın piyasa fiyatı dışında kalan diğer bağımsız değişkenlerden herhangi birisindeki değişim olumsuz bir değişim ise hem arz, hem talep doğrusu veya eğrisi sola doğru hareket eder, kayar. Örneğin, bir sektörde grev kararı arz doğrusunu, üretim aksayacağından, sola doğru kaydırır. Benzin fiyatı pahalılandığında, benzin tamamlayıcı mal-otomobil esas mal ilişkisi çerçevesinde, otomobile olan talep azalacak ve talep doğrusu sola doğru kayacaktır.

Burada bir istisnâsi durum, normal mal - düşük mal karşılaştırmasındadır. Şöyle ki, bir ekonomide tüketicilerin geliri arttığında, örneğin düşük mal margarin ise, insanlar gelirleri artınca daha fazla margarin tüketicilerine, tereyağına geçerler. Yani, gelir artsa da düşük malın talebi azalır ve talep doğrusu sola kayar. Buna karşılık, tereyağ normal malının talep doğrusu sağa kayar. Tersine, gelir azaldığında ise tereyağın talep eğrisi sola kayar, margarinin talep eğrisi sağa kayar. Çünkü, insanlar gelirleri azalınca, yeniden margarin tüketmeye döner. Bu talep artış ve azalışları esnasında, margarinin ve tereyağının fiyatının sabit olduğunu unutmuyoruz. Bir önemli nokta bu durumun, İkame Etkisi ile karıştırılmamasıdır. Bir tüketicinin reel geliri sabit iken, malın piyasa fiyatındaki değişimin o malın tüketim miktarı üzerinde yarattığı etkiyi tanımlar. Tüketici burada fiyatı artan malı, aynı kalitedeki bir başka mal ile ikame eder. Malın nisbi fiyatı arttığında tüketicinin o mal yerine, başka bir mal ikame etmesi durumudur. Ancak, bu ikame için margarin söz konusu değildir.

2.7 Esneklik (Elastikiyet) Kavramı

Mal ve hizmetlerin arz ve talep doğruları birbirine benzemez. Çünkü, farklı mal ve hizmetlerin fiyat ve gelir gibi bağımsız değişkenlerdeki değişikliklere olan duyarlılıkları farklıdır. Bu nedenle, bir bağımsız değişkendirdeki yüzdesel değişimin, arz veya talep miktarı bağımlı değişkenleri üzerinde ne oranda bir yüzdesel değişim yarattığını hesap etmemizi sağlayan, o malın arz veya talep miktarının bağımsız değişkene olan hassasiyetini ölçmemizi sağlayan kavrama Esneklik diyoruz. Arz bağımlı değişkeninin fiyat bağımsız değişkenine olan duyarlılığını ölçmek mümkün iken, talep bağımlı değişkeni için, hem fiyattaki değişimlere olan duyarlılığı, hem de gelirdeki değişimlere olan duyarlılığı ölçmek mümkündür.

Esneklik değerinin hesap edilmesinde kullanılan formül; **Arzın Fiyat Esnekliği (Elastikiyeti) için;**

$$E = \frac{\frac{\Delta Q}{Q}}{\frac{\Delta P}{P}}$$

Formülü kullanılmaktadır.

Talebin Fiyat Esnekliği (Elastikiyeti) için ise;

$$E = - \left[\frac{\frac{\Delta Q}{Q}}{\frac{\Delta P}{P}} \right]$$

aynı formülün önüne negatif işareti konularak, esneklik değeri hesap edilmektedir.

Talebin Gelir Esnekliği (Elastikiyeti) için ise;

$$E = \frac{\frac{\Delta Q}{Q}}{\frac{\Delta Y}{Y}}$$

formülü kullanılmaktadır.

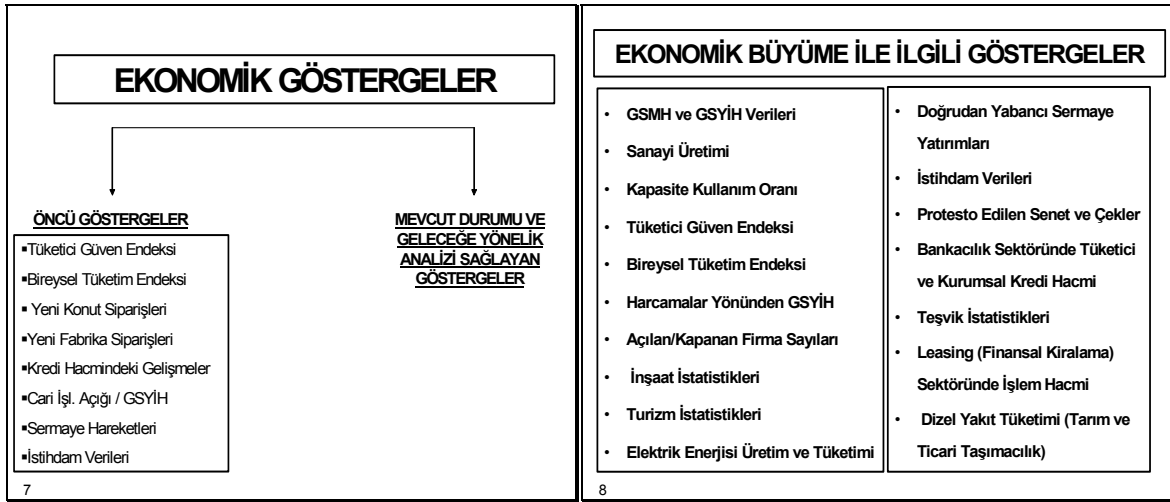
Talebin Fiyat Esnekliği'nde (Elastikiyeti'nde) 5 ayrı fiyat esnekliği vardır. Sıfır esneklik durumu, fiyat ne olursa olsun belirli bir malın hep aynı miktarda talep edileceği anlamına gelir. Bu durum, ölümcül hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçlar ve bir ölçüde uyuşturucu madde için geçerlidir. Çünkü, tüketici o malın fiyata ne olursa olsun, bu maldan bir miktar talep etmek zorundadır. Bu nedenle, fiyata olan duyarlılık sıfırdır ve bu tür mallar istismara açık olan mallardır.

Talebin fiyat esnekliği sonsuza eşit ise, bu durum belirli bir P fiyatından satın malın sonsuz miktarda talep edileceği anlamına gelir, ki bu bir matematiksel maldır. Çünkü, hiçbir mal sonsuz miktarda talep edilemez. Eğer, $\Delta P > \Delta Q$ ise, yani malın piyasa fiyatındaki belirli bir yüzdesel değişim, malın talep miktarında daha düşük oranda bir yüzdesel değişime yol açıyor ise, bu malın fiyata olan duyarlılığı, dolayısı ile fiyat esnekliği 1'den küçük demektir. Bu durum, zorunlu tüketim mallarında gördüğümüz bir durumdur. Eğer, $\Delta P = \Delta Q$ durumu söz konusu ise, bu ünite esneklik demektir. Yani, malın piyasa fiyatındaki belirli bir yüzdesel değişim, malın talep miktarında aynı oranda bir yüzdesel değişime neden olmaktadır. Yana esneklik değeri 1'e eşittir. Bu kategorideki mal ve hizmetler normal mal sınıfına girer. Eğer, $\Delta P < \Delta Q$ durumu söz konusu ise, yani fiyattaki en ufak bir değişiklik, malın talep miktarında çok daha yüksek oranda bir değişikliğe yol açıyor ise, bu durumda fiyata olan duyarlılık yüksektir; yani esneklik değeri 1'den büyüktür. Bu kategoriye ise ağırlıklı olarak lüks mallar girmektedir.

Talebin fiyat esnekliği ile gelir esnekliği ayrı ayrı hesap edilen esneklik türleridir. Talebin fiyat esnekliği tüketici gelirinde meydana gelen değişimlere bağlı değildir.

3 MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER VE YORUMU

(Bknz. 7-8-9-10-11)

ÖDEMELER DENGESİYLE İLGİLİ GÖSTERGELER	FİNANSAL GÖSTERGELER
<ul style="list-style-type: none"> • Ödemeler Dengesi Tablosu • Cari İşlemler Dengesi Verileri • Sermaye Hareketleri Kalemleri • Rezerv Hareketleri • Merkez Bankası Tartılı Efektif Reel Kur Endeksi • Gümrük Müsteşarlığı, TİM ve DİE'nin Dış Ticaret Verileri 	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal Piyasa Verileri [Hisse Senedi Piyasası, DİBS Piyasası, Kıymetli Maden Piyasası, Interbank (TL, Döviz), Serbest Piyasa Kurları, Takasbank Piyasası Faizleri] • Uluslararası Piyasa Verileri [Uluslararası Sermaye Piyasaları Verileri, LIBOR, FIBOR, TIBOR, Türkiye ve Diğer Gelişmekte Olan Ekonomilerin Tahvil Cinsinden Borçlanma Verileri] • Merkez Bankası Analitik Bilançosu • Uluslararası Emtia Borsaları Verileri • Bankacılık Sektörü Verileri [Mevduat (TL/DTH Oranı, Mevduatın Vade Yapısı, Mevduata Verilen Faiz, Mevduat/Atacak Oranı, Mevduatın Ortalama Vadesi/Kredinin Ortalama Vadesi), Kredi, Özkaynak, Aktif-Pasif, Sermaye Yeterlilik Rasyosu] • Sigortacılık Sektörü Verileri • Leasing Sektörü Verileri • Factoring Sektörü Verileri • Döviz Talebi Yaratabilecek Değerler / Uluslararası Rezervler (Dolarizasyon Riski)

MAKRO EKONOMİK RİSK YÖNETİMİ	
TÜRKİYE'DE KRİZ İÇİN ERKEN UYARI NİTELİĞİNDE VERİ YOK	
<p>Batılı Ekonomilerde Öncü Gösterge Niteliğinde Veriler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tüketici Güven Endeksi • Tüketim Endeksi • Yeni Konut Siparişleri • Yeni Fabrika Siparişleri • İstihdam ve İşsizlik Verileri • Ekonomik Büyüme Verileri • Para Arzındaki Gelişmeler • Banka Kredileri Verileri • Aylık Geçici Büyüme Verileri 	<p>Türkiye'de Makro Ekonomik Göstergelerin Seyri:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik Büyüme Verileri (3 Aylık Dönemler İtibariyle, 70 veya 90 gün Gecikme İle) • Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi Verileri (4 veya 5 Hafta Gecikme İle) • İstihdam Verileri (Aylık Dönemler İtibariyle, 5 Haftalık Gecikmeyle) <p>Türkiye'de Kullanılabilen Veriler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aylık Sanayi Üretim Endeksi (38 gün) • Aylık İmalat Sanayi Eğilim Anketi (15-21 gün) • Açılan-Kapanan Şirket Sayıları (14-20 gün) • Tüketici Güveni, Bireysel Tüketim ve Perakende Satış Endeksi (CNBC-e; MB; DİE)

3.1 Makro Ekonomik Göstergelerin Analizi

Günümüzde, ulusal ekonomileri ve dünya ekonomisini analiz edebilmek için kullanmakta olduğumuz makro ekonomik göstergeleri, 'ekonomik büyüme'yi ölçmeye yönelik göstergeler, ülkelerin dış ekonomik ilişkileri ile ilgili dinamikleri görmemizi sağlayan 'Ödemeler Dengesi ve Dış Ticaret Göstergeleri' ve finans piyasalarındaki gelişmeleri izlediğimiz 'finansal göstergeler' gibi ana kategorilere ayırmak mümkündür. Bunun yanı sıra, makro ekonomik göstergeleri kategorize etmek açısından kullanılabilir ikinci bir ayırım, muhtemel bir makro ekonomik risk veya kriz tehdidini önceden gösterebilen öncü gösterge olma niteliğindeki makro göstergeler ve açıklanma süresi veya kapsamı açısından öncü gösterge olma niteliği taşımayan göstergeler olarak ikiye ayırmak ta mümkündür. Dünya ekonomisinde, hızlı karar alma sürecindeki etkinliği açısından en fazla öncü gösterge niteliği taşıyan makro gösterge üreten ulusal ekonomi ABD ekonomisidir ve bu noktada, sayfa 16'da 7. slaytta görmüş olduğunuz öncü gösterge niteliğindeki göstergeler, halen ABD ekonomisinde üretilen ve özellikle ABD Merkez Bankaları Sistemi FED'in faiz kararına ciddi ölçülerde yön veren veriler grubunu temsil etmektedir. Nitekim, ABD'de Michigan Üniversitesi'nin hesaplanmasında öncülük ettiği, Tüketici Güven Endeksi ve Bireysel Tüketim Endeksi değerleri veya yeni konut siparişleri ve yeni fabrika siparişleri bu verilere örnek gösterilebilir. Bununla birlikte, nasıl ki insanoğlu bugünkü teknoloji ile depremlerin ne zaman olacağını belirleyemiyorsa, ekonomik krizlerin belirtilerini ve ekonomik krizler ile ilgili olasılık ölçümlerini saptamakta da halen belirli zorluklar yaşanmaktadır. Ancak, makro ekonomik göstergelerdeki iyileşme ve açıklanma hızına bağlı olarak, söz konusu göstergelerin olası bir makro ekonomik krize yönelik olarak uyarı sinyali verme kabiliyeti

artmaktadır. Bu noktada temel sorun, yapısal sorun kapsamına giren ekonomik problemlerin krize ne zaman ve ne şekilde dönüştüğünün önceden saptanmasında odaklanmaktadır. Bu zorluğun nedenlerinden birisi, farklı ülkelerin krize giriş süreçlerinin çoğu zaman birbirlerine benzerlik arz etmemesi ise, bir diğer neden de ülkelerin istatistik kurumları tarafından üretilmekte olan istatistiklerin çeşitli nedenlere bağlı olarak kalite ve açıklanma sürelerinin ciddi farklılıklar arz etmesidir.

Gelişmekte olan ekonomilerin çoğunda, ülke ekonomisinde giderek kronikleşen yapısal sorunlara siyasi otoritenin gösterdiği duyarsızlık, krizlerin ortaya çıkış ve derinleşme nedeni olarak tanımlanabilir. Ancak, siyasi otoritenin duyarsızlığına, özel sektörün duyarsızlığının ve küresel sorunların etkilerinin de eklenmesi, krizlerin derinleşmesinde etken olabilmektedir. 1990'lı yıllarda Türkiye'de yapısal sorunların izlediği süreç, yani yapısal sorunların bir krize dönüşmesi süreci, yukarıda saydığımız nedenlerin bir araya gelmesi açısından, bu konuda en iyi örneklerden birisini oluşturmaktadır. Genel olarak ekonomideki yapısal sorunlara gösterilen bu duyarsızlığın yanısıra, bu sorunların çözümüne yönelik politika ve araç-yöntem tercihlerindeki hatalar da; daha açık bir ifade ile uygulanan para ve kur politikasındaki yanlış tercihler de krizlerin çıkışında ve derinleşmesinde etkili olmuştur. Yanlış politika tercihlerinin sonuçları açısından, 1970'li yıllarda Petrol Krizleri'nin yarattığı sorunları gidermede tercih edilen çözümler ve 1997 yılında patlak veren Asya Krizi'nde oluşan süreç en önemli örnekleri oluşturmaktadır.

Batılı ekonomilerde şeffaflaşan Merkez Bankacılığı, ekonomi yönetimindeki istikrar ve sorumlu yönetim anlayışı, makro ekonomik göstergelerin hassasiyetini bir kat daha arttırmış ve makro ekonomik göstergelerdeki ipuçları beklenen krizler için çoğu zaman öncü gösterge niteliği taşımıştır ve taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kayıt dışı ekonominin yarattığı deformasyon ve şeffafsızlık makro ekonomik göstergelerin krizler için öncü gösterge olma özelliğini zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, makro ekonomik göstergeleri 3 ana kategoride bir araya getirmek suretiyle, krizler ile ilgili öncü göstergeleri oluşturmak mümkün gözükmektedir. Bu 3 ana kategoriye tek tek ele almak yararlı olacaktır.

3.1.1 Ekonomik Büyüme ile İlgili Makro Göstergeler

Uluslararası alanda bir ülke ekonomisinin performansını gösteren en temel makro ekonomik veri, GSMH büyümesi veya diğer bir deyiş ile ekonomik büyüme hızı değerleridir. Her ülkenin istatistik kurumu tarafından hesaplanan GSMH ve büyüme hızı değerlerinden hareket ile, örnek vermek açısından, ülke ekonomisinin büyüme hızının yavaşlama sürecine girdiğini işaret eden bir veri söz konusu ise; halk dilinde 'ekonomide soğuma' olarak tanımlanan bu süreç, önce durgunluğu (resesyon) işaret etmekte ve ülke ekonomisinin söz konusu durgunluğu aşabilmesini sağlaması beklenen önlemlerin yeterli gelmemesi halinde ise, söz konusu daralma negatif büyüme boyutu ile birlikte, yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik oranları ile birlikte (stagflasyon), bir krize (depresyon) dönüşebilmektedir. Bu noktada, ekonomik büyüme ile ilgili iki temel gösterge öne çıkmaktadır. Göstergelerden bir tanesi, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) (ing. GNP), yani daha öz Türkçe bir ifade ile net olmayan ulusal üretim; İkinci gösterge ise, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)(ing. GDP), yani daha öz Türkçe bir ifade ile net olmayan yurtiçi üretimdir. İki verinin temel farkı, Net Dış Alem Faktör Gelirleri'dir.

GENEL EKONOMİ

Tablo 1. Cari fiyatlarla gayri safi milli hasıla - Faaliyet kollarına ve üretici fiyatlarına göre, 2004
Table 1. Gross national product in current prices - By kind of activity in producers' value, 2004

İktisadi faaliyet kolları Kind of economic activity	I. Dönem - I. Quarter			II. Dönem - II. Quarter			III. Dönem - III. Quarter			IV. Dönem - IV. Quarter			Toplam Değer Value
	Değer Value	Sektör payları Sector share	Gelişme hızı Grow th rate	Değer Value	Sektör payları Sector share	Gelişme hızı Grow th rate	Değer Value	Sektör payları Sector share	Gelişme hızı Grow th rate	Değer Value	Sektör payları Sector share	Gelişme hızı Grow th rate	
	000 000 TL	(%)	(%)	000 000 TL	(%)	(%)	000 000 TL	(%)	(%)	000 000 TL	(%)	(%)	
1. Tarım - Agriculture	4.022.066.491	5,0	39,1	6.457.314.681	6,8	16,4	27.828.338.952	20,9	8,8	10.086.952.019	8,4	24,3	48.394.672.143
A. Çiftçilik ve hayvancılık Agriculture and livestock production	3.113.352.736	3,9	40,4	5.836.213.897	6,1	14,2	27.149.778.943	20,4	8,6	8.806.015.656	7,4	21,9	44.905.361.232
B. Ormançılık - Forestry	319.338.037	0,4	17,4	407.450.746	0,4	43,6	370.544.527	0,3	11,1	605.489.999	0,5	59,8	1.702.823.309
C. Balıkçılık - Fishing	589.375.718	0,7	46,7	213.650.038	0,2	37,1	308.015.482	0,2	27,8	675.446.364	0,6	32,6	1.786.487.602
2. Sanayi - Industry	22.021.281.840	27,4	13,3	26.673.328.987	27,9	24,8	28.159.953.603	21,1	22,9	30.206.708.996	25,3	20,4	107.061.273.426
A. Madencilik ve taşocakçılığı Mining and quarrying	557.175.744	0,7	10,1	1.044.964.287	1,1	32,7	1.866.168.547	1,4	41,5	1.706.115.107	1,4	36,9	5.174.423.685
B. İmalat sanayii - Manufacturing	18.232.641.320	22,6	13,8	21.957.983.653	23,0	26,6	22.396.356.169	16,8	25,0	25.022.644.206	20,9	21,2	87.609.625.348
C. Elektrik, gaz, su - Electricity, gas, water	3.231.464.776	4,0	10,9	3.670.381.047	3,8	13,0	3.897.428.887	2,9	6,0	3.477.949.683	2,9	8,5	14.277.224.393
3. İnşaat sanayi - Construction	2.585.466.383	3,2	27,2	3.429.339.195	3,6	22,7	4.579.901.148	3,4	22,3	4.785.963.253	4,0	17,0	15.380.669.979
4. Ticaret - Trade	15.907.128.555	19,8	17,7	20.676.817.382	21,6	28,8	27.643.452.809	20,7	23,3	24.486.648.319	20,5	26,6	88.714.047.065
A. Toptan ve perakende ticaret Wholesale and retail trade	13.453.898.499	16,7	17,9	17.250.894.645	18,0	29,6	22.115.048.993	16,6	24,3	19.949.236.641	16,7	25,0	72.769.078.778
B. Otel, lokanta hizmetleri Services of hotels and restaurants	2.453.230.056	3,0	17,0	3.425.922.737	3,6	25,2	5.528.403.816	4,1	19,5	4.537.411.678	3,8	34,3	15.944.968.287
5. Ulaştırma ve haberleşme Transportation and communication	12.539.388.771	15,6	8,4	14.636.272.068	15,3	16,4	16.969.161.208	12,7	14,0	17.864.340.449	14,9	20,7	62.009.162.496
6. Mali kuruluşlar - Financial institutions	4.790.283.964	6,0	28,8	4.021.037.450	4,2	-16,5	5.412.281.348	4,1	20,4	7.379.980.895	6,2	52,1	21.603.583.657
7. Konut sahipliği - Ownership of dwelling	4.304.388.268	5,3	27,6	4.468.274.005	4,7	26,4	4.678.677.338	3,5	24,9	4.947.212.894	4,1	23,7	18.398.552.505
8. Serbest meslek ve hizmetler Business and personal services	2.760.664.809	3,4	17,0	3.251.845.492	3,4	20,3	4.779.782.655	3,6	17,8	4.097.037.550	3,4	23,8	14.889.330.506
9. (Eksil)zafi banka hizmetleri (Less) Imputed bank service charges	2.165.372.881	2,7	16,1	2.784.876.345	2,9	28,4	2.626.727.268	2,0	53,3	3.244.273.432	2,7	49,9	10.821.249.926
10. Sektörler toplamı - Sectoral total (1-9)	66.765.296.200	82,9	17,1	80.829.352.915	84,5	20,2	117.424.821.794	88,1	17,3	100.610.570.942	84,2	23,5	365.630.041.850
11. Devlet hizmetleri - Government services	10.244.096.913	12,7	20,6	10.087.458.104	10,5	15,2	10.587.660.052	7,9	11,9	11.629.268.186	9,7	18,1	42.548.483.255
12. Kar amacı olmayan özel hizmet kuruluşları Private non-profit institutions	464.150.258	0,6	-1,7	155.066.302	0,2	6,2	585.937.529	0,4	11,0	2.324.947.523	1,9	-5,6	3.530.101.611
13. Toplam - Total (10+11+12)	77.473.543.371	96,2	17,4	91.071.877.320	95,2	19,6	128.598.419.374	96,5	16,8	114.564.786.651	95,9	22,2	411.708.626.717
14. İthalat vergisi - Import duties	3.692.712.394	4,6	23,0	4.772.406.194	5,0	41,8	4.960.292.919	3,7	43,5	5.377.438.744	4,5	36,8	18.802.850.251
15. GSYİH (Alıcı fiyatlarıyla) - (13+14) GDP (In purchasers' value)	81.166.255.765	100,8	17,6	95.844.283.514	100,2	20,6	133.558.712.293	100,2	17,6	119.942.225.395	100,4	22,8	430.511.476.968
16. Dış alem net faktör gelirleri - Net factor income from the rest of the world	-659.513.085	-0,8	-	-194.539.125	-0,2	-	-278.861.164	-0,2	-	-446.220.568	-0,4	-	-1.579.133.942
A. Dış alemden gelen - Income received	2.341.491.216	2,9	12,2	2.538.496.923	2,7	19,4	2.613.647.845	2,0	21,9	2.546.461.362	2,1	23,7	10.040.097.346
B. (Eksil) Dış aleme giden - (Less) Income	3.001.004.301	3,7	-14,4	2.733.036.048	2,9	-3,1	2.892.509.009	2,2	11,0	2.992.681.930	2,5	16,6	11.619.231.288
17. GSMH (Alıcı fiyatlarıyla) (15+16) GNP (In purchasers' value)	80.506.742.680	100,0	19,1	95.649.744.389	100,0	21,4	133.279.851.129	100,0	17,8	119.496.004.827	100,0	23,0	428.932.343.026

Ülke ekonomisini ayakta tutan 8 ana sektörün yarattığı katma değerden bir istatistiksel mantığa dayalı olarak 'izafi banka hizmetleri' kalemi düşülür. Buradaki mantık, temel kredi borç-alacak ilişkisi çerçevesinde belirli bankacılık hizmetlerinin zaten diğer 7 ana sektörün muhasebe kayıtlarına geçtiği ve katma değer verilerine yansıtıldığıdır. Bu nedenle, mali kuruluşlar dışında kalan diğer 7 ana sektörün verilerinde yer alan bankacılık işlemlerinin GSMH'nın toplamına mükerrer olarak yeniden girmesini engellemek için, bir istatistiksel yöntemle dayalı olarak banka hizmetlerinin değeri 'izafi' olarak hesap edilir ve 8 ana sektörün yarattığı toplam katma değerden düşülür. Bu işlemde sonra 8 ana sektörün gerçekleştirdiği toplam mal ve hizmet üretim değeri bulunmuştur. Bu değer üzerine devletin anayasal hizmetlerini üreten kamu kurumlarının yarattığı katma değer, ayrıca vakıf ve dernekler gibi kar amacı olmayan özel hizmet kuruluşlarının kısıtlı miktardaki mal ve hizmet üretiminin değeri eklenir. Bu eklemelerin sonucunda bulunan değer her ne kadar Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 'Üretim Yoluyla GSMH' hesaplama tablosunda 13. sırada 'Toplam' ifadesi ile geçiyor olsa da, aslında 'Toplam' ifadesinin anlamı 'Toplam Yurtiçi Üretim'dir. (ing. TDP). Toplam Yurtiçi Üretim Değeri'nin üzerine devletin ithalattan elde ettiği (gümrük vergisi ve ithalattan alınan KDV) vergi gelirleri eklendiğinde GSYİH elde edilir. İthalat Vergisi'nin toplama eklenmesi suretiyle GSYİH'ya ulaşılmasının nedenini açıklamak gerekir ise, üretim yoluyla GSMH hesaplama tablosunun 17. sırasında ulaşılan GSMH değeri, bir üretim değeri olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir gelir değeridir. Çünkü, GSMH'yı temsil eden mal ve hizmetler piyasa fiyatları üzerinden satıldıktan sonra ortaya çıkan nakit değer bir gelir değeridir ve amaç, bu gelir değerinin mal ve hizmetlerin üretiminde görev almış olan üretim faktörleri arasında paylaşılmasıdır (Bkz. Slayt 4). Bu temel noktadan hareket ile, ithalat vergisinin 'toplam' ifadesinin üstüne eklenmesi, söz konusu ithalattan elde edilen vergi gelirinin 72 milyon Türk insanının, söz konusu ithal mal ve hizmetlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarından içeri girmesi için verdiği izin karşılığında, talep

ettiği ve hak ettiği bir vergi geliri olmasıdır. Muhakkak ki, bu ithalat vergisi geliri vatandaşa paylaştırılmamakta ve 'yol-su-elektrik' olarak halka dönmektedir. Ama, bu durum söz konusu ithalat vergisi gelirinin Türk halkının hak ve talep ettiği bir gelir olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın üzerine ise Net Dış Alem Faktör Gelirleri'nin eklenmesi sonrasında ise GSMH'ya ulaşılmasıdır.

Her Türk vatandaşının Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde çalışma zorunluluğu yoktur. Başka ülkelerde üretim faktörü olarak çalışıp, o ülkelerin milli gelirlerinden pay alan Türk vatandaşları, döviz cinsinden elde ettikleri bu gelirlerin bir kısmını veya tamamını Türkiye'ye gönderir ise, bu gelir Türkiye için Dış Alem(den Gelen) Faktör Gelirleri'dir. Aynı şekilde, Türkiye'de çalışan yabancılar açısından da, onların Türkiye'deki milli gelirden pay alıp, yurtdışına kendi ülkelerine gönderdikleri gelir, Türkiye için Dış Alem(e Giden) Faktör Giderleri'dir. Bu durumda, Dış Alem Faktör Gelirleri (-) Dış Alem Faktör Giderleri= **Dış Alem Net Faktör Gelirleri** olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değer de, üretim yoluyla GSMH tablosunda 16. sırada yer alan kalemi temsil etmektedir.

Üretim değeri olarak yaratılmış olan GSMH, aynı zamanda bir gelir değeridir, de. Bu çerçevede, yaratılan GSMH'yı temsil eden mal ve hizmetler, piyasa fiyatları üzerinden satıldıktan sonra, ortaya çıkan gelir ülkedeki on binlerce irili, ufaklı tüzel kişiliğin kasasına veya banka hesabına girer. Her tüzel kişilik, söz konusu gelir cinsinden GSMH'dan öncelikle, mal ve hizmet üretiminde kullanılan Milli Servet'teki yıpranma payı kadar amortisman payı ayırır. Amortisman payının ayrılmasının temel nedeni, Milli Servet'in sürekli taze tutulması ve bu sayede GSMH üretiminin aksamamasıdır. Bunun yanı sıra, devletin tüzel kişiliklere amortisman gideri ayırmalarına izin vermesinin nedeni de, GSMH üretiminin aksamaması ve böylece gelecekteki vergi gelirlerinin garanti altına alınmasıdır.

Tekrar öze döner isek, GSMH'nın yaratılmasının amacı, GSMH'yı temsil eden mal ve hizmetlerin yaratılması ile, Türk ekonomisindeki on binlerce tüzel kişiliğin kasasına giren parayı 4 üretim faktörü olan Doğal Kaynaklar, Emek, Sermaye ve Girişim (Teşebbüs) üretim faktörleri arasında dağıtmaktır. Sermaye Üretim Faktörü, insan eliyle toprağın üstünde ve altında inşaa edilmiş tüm fiziki değerleri temsil eder ki, bu fiziki değerlerin toplamı **bir toplumun en büyük ekonomik değeri olan Milli Servet'e** eşittir. Yani, bir ülkenin bir yıllık bir zaman dilimi içerisinde yarattığı en büyük değer olan GSMH, ondan kat ve kat daha büyük bir değer olan Milli Servet kullanılarak yaratılmaktadır. Bu noktada, bir ulusal ekonominin verimliliği elindeki Milli Servet'in ne kadarlık bir yüzdesi ile GSMH yarattığıdır. Türkiye'nin Milli Serveti 2.5 trilyon

dolar olarak varsayılır ise, Türkiye üzerinde oturduğu Milli Servet'ten sadece % 10'u kadar bir GSMH yaratabilmektedir. Yani, Türkiye Milli Serveti'ni verimli kullanamamaktadır.

Yaratılan GSMH'yı, Türk toplumu olarak, GSMH'nın yaratılmasında oynadığımız rol ölçüsünde aramızda paylaşıyoruz. Bu paylaşımı da, Türkiye'deki onbinlerce irili, ufaklı tüzel kişilik aracılığı gerçekleştiriyor. GSMH, bir parasal değer olarak şirketlerin kasasına girdikten sonra, önce GSMH'dan Amortismanlar'ı ayırıyoruz. Çünkü, üretimin aksamaması için Milli Servet'teki yıpranma payını bir kenara ayırmamız gerekiyor. Bu durumda, Safi Milli Hasıla'ya (SMH) ulaşmış oluyoruz. Ancak, GSMH ve SMH piyasa fiyatları ile elde edilmiş değerler olduklarından, içlerinde Dolaylı Vergiler'i taşımaktalar. Bu nedenle, şirketlerin tüzel kişilikleri Dolaylı Vergiler'i Kamu adına topladıklarından, bu vergileri üretim faktörlerine dağıtabilme hakkına sahip değiller. Bu nedenle, piyasa fiyatı ile hesap edilmiş SMH'dan Dolaylı Vergiler'i düşerek, faktör fiyatları ile hesap edilmiş SMH'ya ulaşmamız gerekir. Ki, faktör fiyatları ile SMH aynı zamanda **Milli Gelir'e** eşittir. Milli Gelir'i ise şirketlerin tüzel kişiliği 4 üretim faktörü arasında, Rant Geliri+Ücret Geliri+Faiz Geliri+Kar Geliri olarak paylaşır. Milli Gelir; ülkenin ulusal sınırları içerisinde çalışan üretim faktörlerine dağıtılan üretim faktörlerine dağıtılan gelirin toplamıdır. Oysa, Türk vatandaşları arasında, ülkenin ulusal sınırları dışında, dünyanın başka ekonomilerinde de mal ve hizmet üretiminde görev alanlar söz konusudur; yurtdışında çalışan işçilerimiz ve mütaahhitlerimiz gibi. Nitekim, bu vatandaşlarımız yabancı ülkelerde kazandıkları faktör gelirlerini Türkiye'ye gönderirler, ki bu gelir Türkiye için **Dış Alem(den Gelen) Faktör Gelirleri'dir**. Elbette, Türkiye'de çalışan yabancı işgücü ve yabancı şirketler de Türkiye'de kazandıkları faktör gelirlerini kendi ülkelerine gönderirler. O halde, her ülke aynı zamanda **Dış Alem'e Giden) Faktör Giderleri'ne** de katlanır. Bu nedenle, Dış Alem Faktör Gelirleri ile Dış Alem Faktör Giderleri arasındaki farka **Dış Alem Net Faktör Gelirleri**, diyoruz. Türkiye'nin 1995-1998 yılları arasında Dış Alem Net Faktör Gelirleri 2-2,5 milyar dolar seviyesinde oluşmuş; bu sayede, Türkiye'nin GSMH'sı, GSYİH'sından büyük olmuştur. Ancak, 1999'dan 2003 sonuna kadar, gerek mütaahhitlerimizin yurtdışındaki faaliyetlerinin daralması ve işçilerimizin de ekonomik ve mali krizler nedeniyle Türkiye'ye gönderdikleri parayı azaltmaları sonucunda, Dış Alem Net Faktör Geliri 1 ile 2 milyar dolar arasında değişen bir açığa dönüşmüştür. Nitekim, bu rakam 2002 yılı için 1.7 milyar dolar, 2003 yılı için ise 1.8 milyar dolar açık seviyesindedir. Bu nedenle, 1999 yılından bu yana GSMH, GSYİH değerinden daha küçük hale gelmiştir. Yani, Dış Alem Net Faktör Gelirleri (+) olduğunda GSMH>GSYİH olmakta, (-) olduğunda ise GSMH<GSYİH olmaktadır. Dış Alem Net Faktör Geliri'nin istatistiksel açıdan saptırıcı etkisi, uluslararası alanda tüm karşılaştırmaların ve tüm makro oranların neden GSYİH kullanılarak hesaplandığını neden GSYİH'nın hep tercih edildiğini göstermektedir.

Sözün özü, dünya ekonomisinde, ülkelerin ekonomik performanslarının karşılaştırılmasında temel gösterge GSYİH'dır. GSYİH, ulusal sınırlar içerisinde yaratılan katma değeri gösterir. Bu nedenle, tüm uluslar arası istatistiklerde makro ekonomik karşılaştırmalar ve/veya gösterge niteliğindeki çeşitli makro ekonomik oranlar (Toplam Yurtiçi Tasarruflar/GSYİH veya Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSYİH gibi) GSYİH dikkate alınarak hesaplanır. Türkiye'de bu yönde bir istatistik veri üretimi Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından son yıllarda benimsenmiş olmasına rağmen, Türkiye'nin önemli makro ekonomik değerlerini her yıl yıllık program çalışmasında açıklayan Devlet Planlama Teşkilatı'nda ise halen GSMH verilerini ön planda tutma bir alışkanlık olarak sürmektedir. Dolayısı ile, GSMH dikkate alınarak hesap edilmiş olan rasyoların, uluslar arası ekonomik istatistikler ile karşılaştırılmasında çeşitli sorunlar yaşanmaktadır.

Türkiye'de Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından açıklanmakta olan GSYİH ve GSMH verilerinde, yılın ilk çeyreğine (Ocak-Mart dönemine) ait verileri aynı yılın 30 Haziran'ında, yani üç aylık bir gecikme ile, yılın ikinci çeyreğine ait verileri 10 Eylül'de, üçüncü çeyrek verileri 10 Aralık'ta ve

yılın son çeyreğine ait veriler ise, yine üç aylık bir gecikme ile ertesi yılın 31 Mart'ında açıklamaktadır. Dolayısı ile, Türkiye muhtemel bir ekonomik risk veya kriz tehlikesi ile karşı karşıya ise, GSMH ve GSYİH verilerine bakarak kriz tahmininde bulunmak verilerin gecikmeli açıklanmasından dolayı zorlaşmaktadır. Oysa, ABD'de geçici ekonomik büyüme verileri, ilgili üç aylık dönemi takip eden ayın içinde geçici veri olarak açıklanabilmekte, bu nedenle de, ABD Merkez Bankası FED, uyguladığı faiz veya daha genel anlamda para politikasının istediği sonuçları yaratıp yaratmadığını daha erken test edebilmektedir.

Türkiye'de verilerin geç açıklanmasının yanısıra, bir başka önemli problem de, 1993 boyunca yapılan yanlış ekonomi politika tercihleri nedeniyle, 1994 başında karşı karşıya kalınan kriz başta olmak üzere, 1997 yılı sonu derinleşen Asya Krizi'nin Türk ekonomisi üzerinde 2000 yılının ilk aylarına kadar sarkan etkisinde ve 2000 yılının Kasım ve 2001 yılının Şubat aylarında patlak veren olaylar ile başlayan krizde, siyasi etkenlerin de önemli rol oynamasıdır. Siyasi alanda yaşanan gerginliklerin yarattığı belirsizlik ve endişenin ekonomik alana yansımaları hem ani, hem de şiddetli olmuştur. Bu nedenle, krizin çıkış noktasının siyasete dayalı olduğu durumlarda makro göstergelere dayalı olarak kriz için öncü göstergeler üretebilmek mümkün gözükmemektedir. 19 Şubat Krizi buna örnektir. Dolayısı ile, 2001 Krizi'nde, ekonomik büyüme ile ilgili veriler, krize yönelik uyarıcı nitelikte bir öncü gösterge olmaktan çok, krizin ne ölçüde derinleştiğinin ve dip noktadan tekrar toparlanma sürecine girilip girilmediğinin bir göstergesi olarak kullanılmıştır ve kullanılmaktadır. Ancak, krizden çıkılması için gerekli olan ekonomik reformların uygulanmasında yine siyasi destek hayati önem taşıdığından, siyasi alandaki yeni bir gerginlik Türkiye'yi yeni bir krizin içerisine sürükleyebilir. Ancak, Türkiye-AB ilişkilerinde, tam üye adaylığının ilanı ve müzakerelere başlanmasının açıklanması ile birlikte, siyasi alanda gözlemlenen, göreceli istikrar süreci, ekonomiye de olumlu olarak yansımaktadır.

Bu çerçevede, ekonomik krizlerin önceden tahmini açısından öne çıkan 4 ana sektörden inşaat sektörü, ticaret sektörü ve ulaştırma-haberleşme sektörlerindeki gelişmeler, kriz öncesi halkın tüketim kalıplarındaki değişimler, harcamaların kısılması ve ihtiyatlı davranılması anlamında önemli ipuçları verebilmektedirler. Nitekim, ulaştırma ve haberleşme sektöründeki daralmalar hemen hissedilebilmektedir. Örnek vermek gerekir ise, akaryakıt sektörünün uzmanları, Türk ekonomisi açısından, bir olası ekonomik krizin öncü gösterge olarak, mazot veya dizel olarak ifade edilen ve ağırlıklı olarak ticari taşımacılıkta ve tarımda kullanılan akaryakıt tüketiminde görülen % 5 daralmayı ifade etmektedirler. Bu daralma, şehirlerarası mal ve insan taşımacılığının, yani ticari araç kullanımının ve tarımsal üretimde kullanılan makinaların kullanımının azaldığının ilk sinyali anlamındadır ki, bu tür bir daralma yaklaşmakta olan bir krizin ön habercisi olarak algılanabilir.

Olası bir ekonomik kriz öncesi, büyük hacimli harcamaların kısılması anlamında, konut talebindeki önemli daralmalar da, inşaat sanayini üretim daralmasına yansımaları açısından öncü gösterge niteliği taşıyabilir. Muhtemel bir krizin hemen öncesinde gayrimenkule yönelik ilginin hızla daralması, inşaat üretiminde de daralmaya neden olmaktadır. Bu nedenle, ABD'de ekonominin bir krize, bir durgunluğa ve sonrasında daralmaya gidip gitmediğinin en temel göstergelerinden birisi, 'Yeni Konut Siparişleri'dir. Bu göstergedeki yavaşlama, durma ve gerileme Amerikan ekonomisinde yaklaşmakta olan bir piyasanın en temel göstergelerinden birisidir. Ancak, Türk ekonomisinde inşaat sektörü büyük ölçüde kayıtdışı olduğundan, DİE veya başka kurumlar tarafından inşaat üretimi üzerine veriler üretilmemektedir. DİE 'Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi' ile derlenen inşaat istatistikleri açıklamakta ve bu belgelere dayalı olarak Türkiye'de inşaa edilen gayrimenkullerin kullanım amaçları doğrultusunda dağılımı gösterilmektedir. Ayrıca, belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatı ve yapı kullanım belgelerinin adedindeki gelişmeleri de vererek, bir anlamda dolaylı da olsa gayrimenkul inşaatı ile

gayrimenkule olan ilgi konusunda dolaylı veri sağlamaktadır. GSMH verilerinin açıklanmasına yakın çıkan bu veriler belirli ölçülerde ipuçtu verebilir. Ancak öncü gösterge niteliğinde değildir.

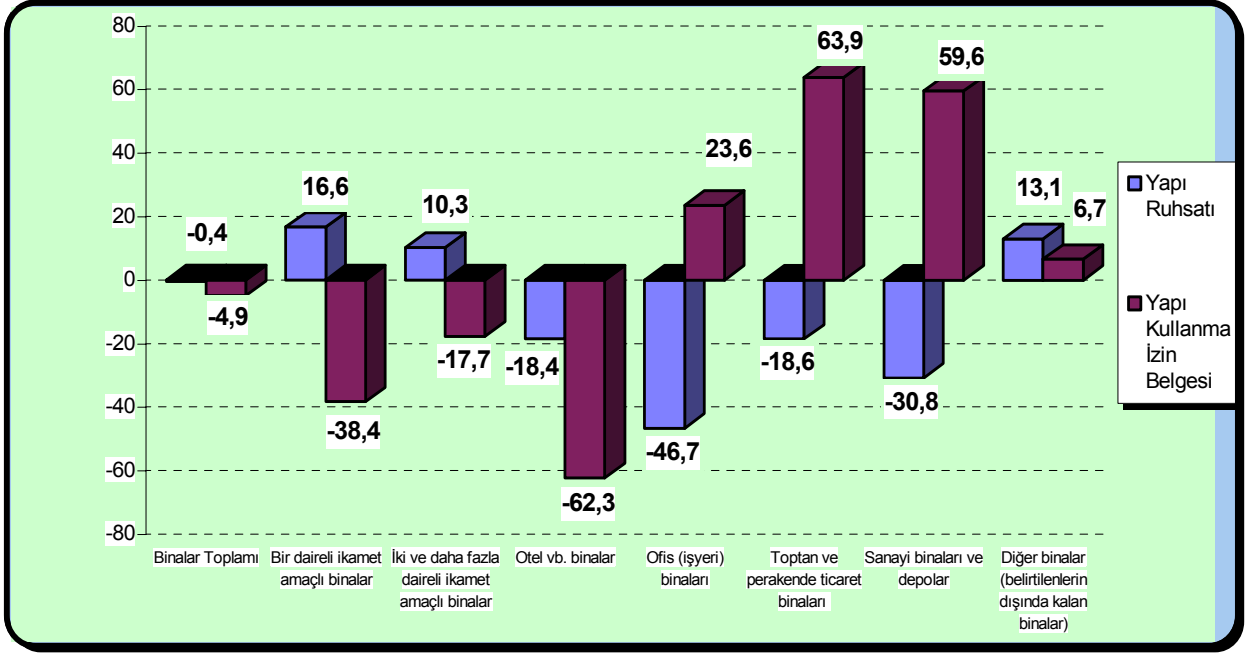
Tablo: Üretim yöntemine göre GSMH ve GSYİH özet sonuçları (2003- 2004)

Dönem	Cari fiyatlarla GSMH		Cari fiyatlarla GSMH		Sabit fiyatlarla GSMH	
	(000 000 TL)	Gelişme hızı %	(000 000 \$)	Gelişme hızı %	(000 000 TL)	Gelişme hızı %
2003	I	67.587.095.327	41.036	14,1	24.273.565	7,4
	II	78.808.940.742	51.626	27,8	28.282.852	3,6
	III	113.107.954.966	79.029	47,0	39.616.973	5,6
	IV	97.176.897.187	67.544	33,0	30.991.600	7,2
	Yıllık	356.680.888.222	239.235	32,3	123.164.990	5,9
2004	I	80.506.742.680	60.304	47,0	27.647.375	13,9
	II	95.649.744.389	65.703	27,3	32.729.596	15,7
	III	133.279.851.129	91.025	15,2	41.883.348	5,7
	IV	119.496.004.827	82.442	22,1	33.047.704	6,6
	Yıllık	428.932.343.026	299.475	25,2	135.308.023	9,9

Devlet İstatistik Enstitüsü, bu süreçte, aynı zamanda 1 Ocak 2005'den itibaren Yeni Türk Lirası'na geçiş için hazırlıklarını sürdürmektedir. Nitekim, 2004 yılının ikinci çeyreğine ait GSMH ve GSYİH performanslarının açıklandığı 10 Eylül 2004 tarihinden, yukarıdaki tabloda da örneği görüldüğü üzere, üretim yöntemine göre GSMH Tablosu, paradan 6 sıfır atılmasına hazırlık amacıyla, 6 sıfırdan arındırılmış bir şekilde hazırlanmıştır. Ardından, 2005 yılı verilerinin yayınladığı tabloda, 6 sıfır yerine tabloya YTL ifadesi konmuştur.

Tablo: Üretim yöntemine göre GSMH ve GSYİH özet sonuçları (2003- 2004-2005)

Dönem	Cari fiyatlarla GSMH		Cari fiyatlarla GSMH		Sabit fiyatlarla GSMH	
	(YTL)	Gelişme hızı %	(000 000 ABD \$)	Gelişme hızı %	(YTL)	Gelişme hızı %
2003	Yıllık	356.680.888.222	239.235	32,3	123.164.990	5,9
	I	80.506.742.680	60.304	47,0	27.647.375	13,9
	II	95.649.744.389	65.703	27,3	32.729.596	15,7
	III	133.279.851.129	91.025	15,2	41.883.348	5,7
	IV	119.496.004.827	82.442	22,1	33.047.704	6,6
2004	Yıllık	428.932.343.026	299.475	25,2	135.308.023	9,9
2005	I	93.079.637.768	70.225	16,5	29.124.894	5,3

DİE tarafından inşaat sektörü ile ilgili olarak üretilen diğer bir istatistik grubu ise, inşaat maliyetleri üzerinedir ve ağırlıklı olarak kamu inşaat ihalelerinde baz alınacak maliyetlerin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Dolayısı ile, konuta olan ilginin azalması belirli bir gecikmeyle de olsa, inşaat sektörünün katma değerini olumsuz yönde etkileyeceğinden, inşaat sektörünün bir önceki yılın aynı dönemine göre ve bir önceki çeyreğe göre göstereceği yavaşlama ve daralma bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Ancak, Türkiye'de istatistiklerin geç açıklanması nedeniyle, tekrarlamak gerekirse çoğunlukla öncü gösterge olma özelliğini kaybetmektedir.

ABD'de krizin ön habercisi anlamında kullanılan bir diğer temel gösterge de 'Fabrika Siparişleri'dir. Bu veride ortaya çıkan yavaşlama, duraklama ve gerileme krizin ön habercisi olarak nitelendirilebilir. Türkiye'de ise 'Fabrika Siparişi' anlamında, KOBİ'ler ve büyük sanayi kuruluşlarından ürettikleri mallara yönelik talep hareketleri ile ilgili veriler de toplanmamaktadır. Fabrika üretiminde kullanılan girdi olarak toprak, hammadde ve makine-tehizat talepleri ile ilgili veriler de takip edilmemektedir. Krizin göstergesi olarak Türkiye'de kullanılan önemli bir gösterge, doğal kaynaklar ve sermaye üretim faktörleri kadar önemli bir girdi olan emek faktörü ile ilgili verilerdir. İstihdam ve işsizlik ile ilgili veriler bir krizin habercisi olabilmekte, ekonomi bir kriz sürecinde ise, krizden çıkılıp çıkmadığı konusunda değerlendirme olanağı sağlayabilmektedir. Ancak, Türkiye'de DİE tarafından açıklanan istihdam verilerinin frekansı 2000 yılına kadar düzensizdi ve çoğunlukla Nisan ve Ekim aylarında açıklanırken, kimi zaman 3-4 ay, kimi zaman 6 ay arayla kamuoyuna duyurulmaktaydı. Ancak, 2000 yılının Ağustos ayından itibaren 3 ayda bir istihdam ve işsizlik verilerinin açıklanmasına yönelik bir yapı oluşturulmuştur. Bununla birlikte, Ağustos ayı başında açıklanan veriler 2000 yılının 2. çeyreğine ait verilerdir. Yani, bu veriler öncü gösterge olmaktan çok krizin istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerini görmek ve diğer açıklanan veriler ile karşılaştırmak açısından anlamlıdır. ABD'de ise bir önceki ayki istihdam ve işsizlik verileri, tarım ve tarım dışı sektörler şeklinde açıklanmak suretiyle, bir sonraki ay açıklanabilmekte ve uygulanmakta olan ekonomi politikaları ve kriz için alınan önlemlerin sonuç verip vermediği hususunda önemli ipucu teşkil edebilmektedir.

Bu noktaya kadar, Türk ekonomisinde üretilen istatistikler içerisinde kriz için öncü gösterge niteliği taşıyabilecek tek verinin mazot veya teknik adıyla dizel akaryakıt tüketimindeki yavaşlama veya daralma olduğunu belirledik. Bu çerçevede, binek ve ticari araçlara olan ilgi de bir gösterge teşkil edebilir. Türkiye'de binek ve ticari araç üretimi ile ilgili veriler Otomobil Sanayicileri Derneği OSD tarafından düzenli açıklanmaktadır. Ayrıca, DİE tarafından hemen hemen 1 ay arayla, arada sırada 1.5 ay arayla, Motorlu Kara Taşıtları istatistikleri açıklanmaktadır. Bu istatistiklerde trafiğe yeni kaydı yapılan araçlarla ilgili rakamlara yer verilerek, ekonominin kriz ortamında olup olmadığı hususunda ipucu oluşturulabilmektedir. Nitekim, 2005 yılı Nisan ayı verileri ve bu verilerin 2004 yılının aynı ayı ile karşılaştırılması sonucunda, söz konusu kara taşıt araçlarının değişim oranı ve trafikte artan taşıt aracı sayısı, sektör üzerindeki ekonomik kriz etkisinin geride kaldığını ve Türk ekonomisinin bir toparlanma sürecine girdiğini göstermektedir.

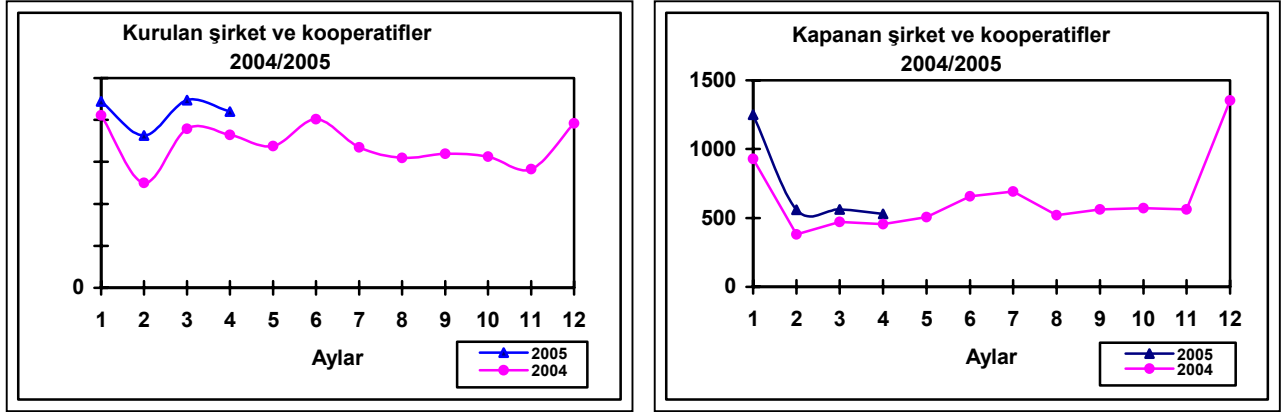
Motorlu Kara Taşıtları İstatistikleri	Toplam	Otomobil	Kamyonet	Motosiklet	Kamyon	Diğer
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	114,1	90,2	96,2	223,0	122,4	155,0
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	7,0	-9,5	5,6	81,1	2,8	20,4

	Nisan			Ocak - Nisan		
	2004	2005	Değişim (%)	2004	2005	Değişim (%)
Trafiğe kaydı yapılan araç sayısı	76 288	81 608	7,0	225 114	212 902	-5,4
Trafikten kaydı silinen araç sayısı	41 148	5 984	-85,5	136 627	26 273	-80,8
Trafikte artan araç sayısı	35 140	75 624	115,2	88 487	186 629	110,9

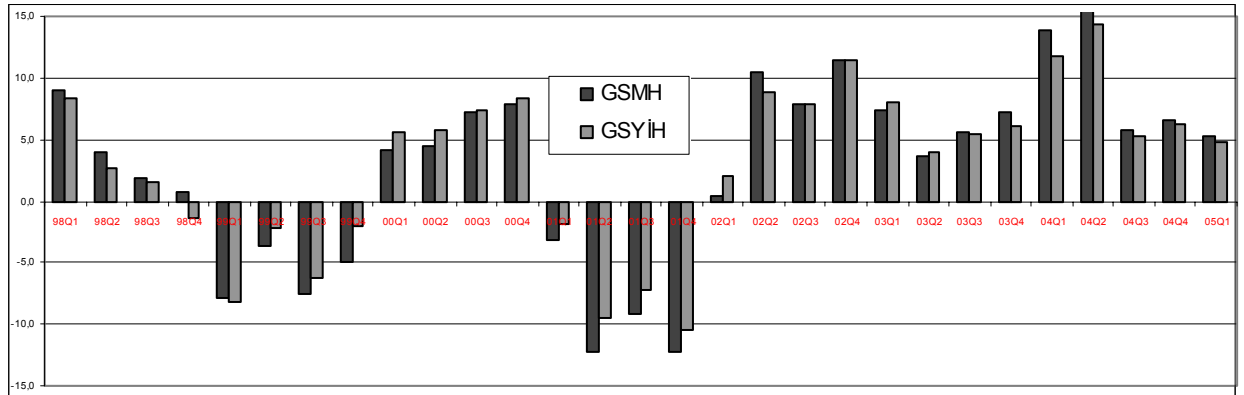
Keza yine kullanılabilir önemli bir gösterge, DİE tarafından verilen 'açılan-kapanan şirket' verileridir. Her ay düzenli olarak açıklanan ve bir ay öncesinin durumunu gösteren bu veriler, ekonominin bir kriz içerisinde olup olmadığı veya krizden çıkıp çıkmadığı konusunda önemli ipucu teşkil edilmektedir.

Firma İstatistikleri	2004 YILI		2005 YILI		Yüzde Değişim	
	Mayıs	Ocak-Mayıs	Mayıs	Ocak-Mayıs	Mayıs	Ocak-Mayıs
Yeni Açılan Şirketler ve Koop.	3.376	17.411	3.921	20.659	16,1	18,7
Kapanan Şirket ve Koop.	507	2.741	596	3.497	17,6	27,6
Yeni Açılan Firmalar	3.914	16.596	4.192	20.762	7,1	25,1
Kapanan Firmalar	1.247	6.409	1.097	7.338	-12,0	14,5

Bu tablo şu şekilde yorumlanabilir: " 2001 Krizi'nden bu yana, her geçen yıl kurulan ve kapanan şirket sayısı, bir önceki yıla göre yüksek seyrediyor. 2005 Nisan ayında; 2004'ün aynı ayına göre kurulan şirket ve kooperatif sayısı % 15,1 artarak 3645'den 4196'ya, kurulan ticaret ünvanlı işyeri sayısı da % 16,4 artarak 3579'dan 4166'ya yükseldi. 2005 Nisan ayında; 2004'ün aynı ayına göre kapanan şirket ve kooperatif sayısı % 16,7 artarak 454'den 530'a yükselmiştir. Kapanan ticaret ünvanlı işyeri sayısı ise % 22,7 artarak 1025'den, 1258'e yükselmiştir. Kapanan şirket sayısındaki artışın sürmesi, firma sahiplerinin yoğun olarak sektör değiştirmelerine ve başka bir alanda yeniden şirket kurmalarına bağlandırılmaktadır"

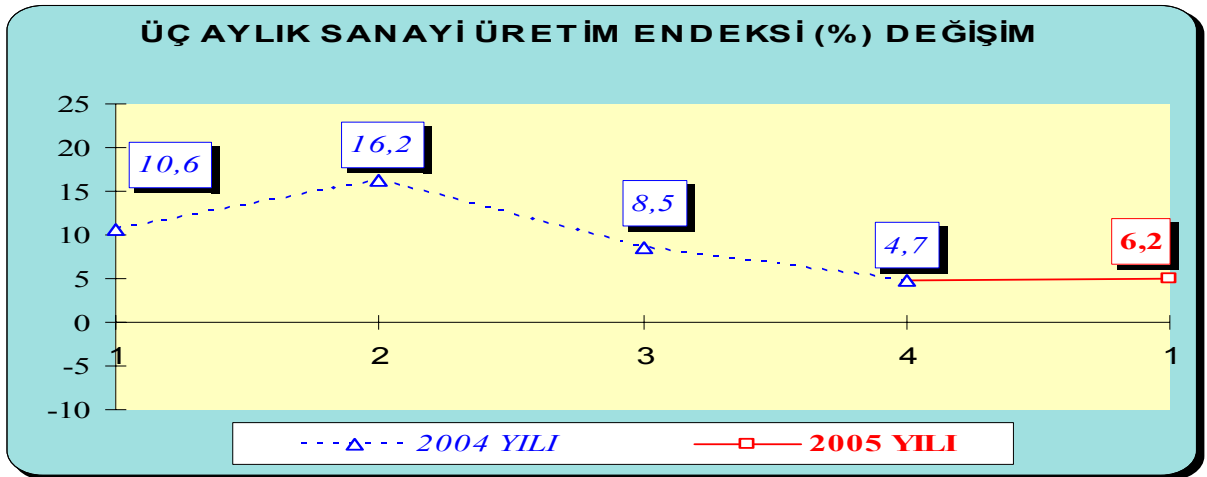
Bu noktaya kadar yaptığımız analizde, sanayi, inşaat, ticaret ve ulaştırma-haberleşme ana sektörlerinin performanslarının kriz ile ilgili öncü gösterge olma özelliği taşıdığını vurguladık. Ancak, bu sektörler ile ilgili üretilen veriler içerisinde inşaat ve ticaret ile ilgili sektörlerin verilerinin geç elde edildiğini, istihdam ve işsizlik verilerinin geç açıklandığını, eldeki tek öncü gösterge niteliğindeki verinin kara ticari araçları tarafından kullanılan dizel yakıt tüketimindeki dalgalanmalar olduğunu gördük. Ayrıca, takip eden ayda açıklanması nedeniyle OSD'nin otomotiv üretimi ve ihracatı ile ilgili verileri ve DİE'nin motorlu kara taşıtları ile ilgili verilerinin ipucu olabileceğinin altını çizdik. Bu noktada, ekonomide kriz açısından öncü gösterge olarak kullanılacak bir başka alanın imalat sanayi verileri olduğu ifade edilebilir. Türkiye'de verileri en düzenli ve hemen hemen kimisi takip eden ayın içerisinde açıklanan bir sektör olması nedeniyle, imalat sanayi ile ilgili veriler önemli ipucu teşkil edebilmektedir. Özellikle, Türkiye'nin büyüme performansı ile imalat sanayi arasındaki korelasyonun yüksekliği, imalat sanayi verilerinin yakından izlenmesi bir kez daha öne çıkarmaktadır.

İmalat sanayinin üretim performansı ile ilgili verilerde iki ana istatistik öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, sanayi üretimi ile ilgili performansı gösteren aylık ve üç aylık indeks verileridir. İkinci veri grubu ise 'imalat sanayi eğilim anketi' ana başlığı altında açıklanan verilerdir ki, aylık ve üç aylık olarak bu ana başlık altında açıklanan veriler içerisinde işe yarayan 3 veri söz konusudur. Şimdi bu verilerin tümünü tek tek ele alalım.

Sanayi üretimi ile ilgili verilere dayalı olarak ölçebildiğimiz performans değerlerindeki yüzdesel değişimler ile ekonomik büyüme performansı arasında önemli bir korelasyon gözlemlenmekte. Bu nedenle, öncelikle açıklanan 3 aylık sanayi üretim performansı verileri ile büyüme hızı verilerini karşılaştırmak yararlı olacaktır.

Eğer, 3 aylık sanayi üretim indeksindeki bir önceki yılın aynı 3 aylık dönemine göre ortaya çıkan yüzdesel değişimleri, yukarıdaki GSYİH ve GSMH performansını gösteren, dolayısı ile özellikle GSYİH'nın bir önceki yılın aynı 3 aylık dönemine, yani çeyreğine göre gerçekleştirdiği yüzdesel değişim ile karşılaştırır ise, hem sanayi, hem de GSYİH yüzdesel değişim edğerlerinin birbirine çok yakın değerler olduğunu görüyoruz. Dolayısı ile, sanayi üretim indeksindeki değişimlerin GSYİH üzerindeki bu derece önemli etkisi, aylık ve 3 aylık sanayi üretim performansı değişimlerini yakından takip etmemizi gerektiriyor. Ancak, Türk ekonomisinin performansını yakından takip etmek açısından hayati önem taşıyan 3 aylık sanayi üretim indeksi verileri 3 aylık GSMH büyüme değerlerinin açıklanmasından en fazla bir hafta önce açıklandığından, 3 aylık sanayi üretim indeksi verilerinin öncü gösterge niteliğinde kullanmamız mümkün değildir. Bu nedenle, esas yararlanmamız gereken istatistiğin aylık sanayi üretim indeksi verileri olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Aylık sanayi üretim indeksi verileri daha önceleri farklı tarihlerde açıklanır iken, 8 Haziran 1999 tarihinden itibaren her ayın 8'inde DİE tarafından düzenli olarak açıklanmaya başlandı. 38 gün gecikmeyle açıklanan veriler, verileri açıklanan ay itibariyle sanayi sektörünün alt dallarını oluşturan madencilik ve taşocakçılığı, imalat sanayi ve elektrik,gaz, su üretimindeki performansı göstermekte. Aylık indekste toplam sanayi üretiminin ortalama % 70'ini oluşturan ve 918 işyerinden derlenen 403 madde kullanılırken, üç aylık sanayi üretim indeksinde toplam sanayi üretiminin ortalama % 81'ini kapsayan 3000 işyerinden yaklaşık 2005 madde kullanılmaktadır. İki indeks arasındaki kapsam farklılığı nedeni ile indeks sayıları arasında da fark olabilmektedir. Aylık üretim indeksinin bir ön bilgi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Kesin sonuçlar üç aylık sanayi üretim indeksine dayandırılmalıdır. Bununla birlikte, üçer aylık olarak açıklanan

büyüme performansları ile ilgili gelişmeleri önceden tahmin edebilmek için sanayi üretim indeksi ile ilgili bilgilerin aylık olarak takip edilmesi büyük bir önem arz ediyor.

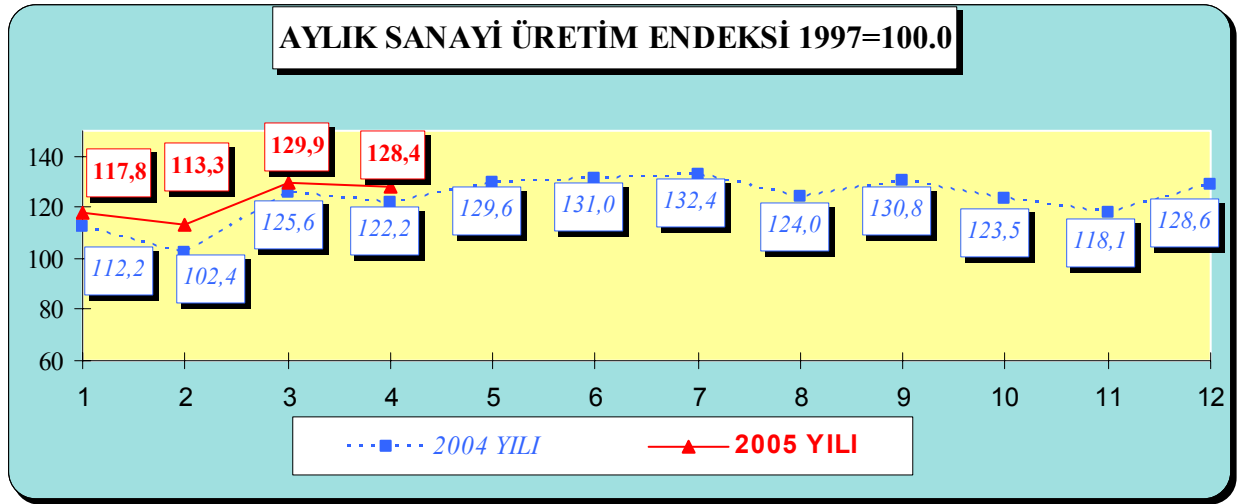
Aylık sanayi üretim indeksi verilerinde, ekonomiyi yakından takip etmek isteyenler açısından indeks değerlerinden çok, aylık ve bir önceki yılın aynı ayına göre gerçekleşen değişim yüzdelerini takip etmek daha doğru olacaktır. Sanayi sektörünü oluşturan 3 ana dal ve imalat sanayini oluşturan alt sektörlerle ilgili veriler hangi sektörün sıkıntıda olduğu, hangi sektörün ise krize rağmen ayakta kalma mücadelesi verdiğini görmek açısından yararlı olmaktadır.

İKTİSADİ FAALİYET KOLLARI	Bir önceki yılın aynı ayı ve dört aylık ortalamasına göre üretim artışı (%)			
	Nisan ayı		Dört aylık ortalama	
	2005	2004	2005	2004
TOPLAM SANAYİ	5,1	15,8	5,9	11,9
MADENCİLİK SEKTÖRÜ	26,9	3,7	25,3	-6,8
İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ	4,2	17,2	5,2	13,3
ELEKTRİK, GAZ VE SU SEKTÖRÜ	6,8	8,1	5,9	6,9

İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ'NDE ALT SEKTÖRLERİN PERFORMANSI	Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişim		Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişim	
	Nisan 2005	Nisan 2004	4 Aylık Ortalama	
			2005	2004
İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ	4,2	17,2	5,2	13,3
-Gıda ürünl. ve içecek imalatı	-8,2	11,2	0,3	1,1
-Tütün ürünleri imalatı	-7,4	-3,9	1,8	-10,6
-Tekstil ürünleri imalatı	-23,6	9,3	-13,5	3,5
-Giyim eşyası imalatı	-15,2	-3,3	-5,4	0,7
-Derinin işl., bavul çanta vb.	-16,0	30,4	-26,0	29,0
-Ağaç ve mantar ür.imal.(Mob.hariç)	10,3	7,	23,1	8,4
-Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	7,0	-4,5	8,2	-5,5
-Basım ve yayım imalatı	25,0	23,6	11,1	26,6
-Kok köm., rafine edilmiş petrol ür.im.	7,9	-5,8	-4,8	-1,2
-Kimyasal madde ürünleri imalatı	10,5	18,2	6,2	11,4
-Plastik-kauçuk ürünleri imalatı	24,7	11,8	18,7	11,9
-Metalik olmayan diğer min.mad.imal.	9,1	14,2	15,8	16,3
-Ana metal sanayi	3,8	12,3	6,1	12,5
-Metal eşya sanayi, mak.teçh. hariç	47,3	2,4	33,3	10,5
-B.y.s. Makina ve teçhizat imalatı	-0,7	48,2	3,8	39,6
-Büro, muhasebe bilgi işlem mak. İm.	4,1	98,8	7,2	158,1
-B.y.s. Elektrikli makina cihaz.imalatı	53,9	-6,3	32,3	-6,0
-Radyo,TV haberleşme cihazları imal.	5,5	91,9	5,6	65,7
-Tıbbi,hassas ve optik aletl., saat ima.	27,8	8,9	26,6	18,6
-Taşıt araçları ve karoseri imalatı	7,2	85,8	15,8	77,4
-Diğer ulaşım araçları imalatı	13,8	-8,5	-0,2	-13,0
-Mobilya imalatı, b.y.s. diğer imal.	25,6	10,0	27,0	-3,2

Ana dallar ve alt sektörler bazında verilen yüzdesel değişimler önemli ipucu teşkil etmektedir. Ancak, tüm bu ayrıntılı verilerin arasında biri yüzdesel değişim , diğeri aylık indeks değerleri grubu vardır ki, birisini krize doğru gidildiğinin bir göstergesi, diğeri de bir önceki yılın aynı ayına göre karşılaştırarak çeşitli yorumlarda bulunmak ve değerlendirmek mümkündür. Örneğin, 28. sayfada yer alan Nisan 2005 aylık sanayi üretim verilerini ele alalım.

" Geçen ay açıklanan Mart ayı sanayi üretim verisi, 1997=100 bazlı toplam sanayi üretim endeksinde, bugüne kadar ulaşılmış en yüksek endeks değerini 132,5 puan ile işaret etmekteydi. Ancak, 7 Haziran'da açıklanan Nisan ayı verileri ile birlikte, Mart ayı verisinin 129,9 puan olarak revize olduğu, Şubat ayı verisinin ise 117,7 puandan 113,4 puana revize edildiği görüldü. Bu noktada, her iki endeks değerinin revize edilmesiyle, yılın ilk çeyreğindeki sanayi üretim artışı da, % 8.2'den, % 6.2'ye revize oldu. Ekonomistler, bu noktada, tarım ve inşaat sektörünün bağlı olarak, % 4-6 aralığında büyüme bekliyor." Nitekim, 30 Haziran 2005 tarihinde açıklanan DİE verileri, 2005 yılının ilk çeyreğinde Türk ekonomisinin % 5.3 büyüdüğünü gösterdi.

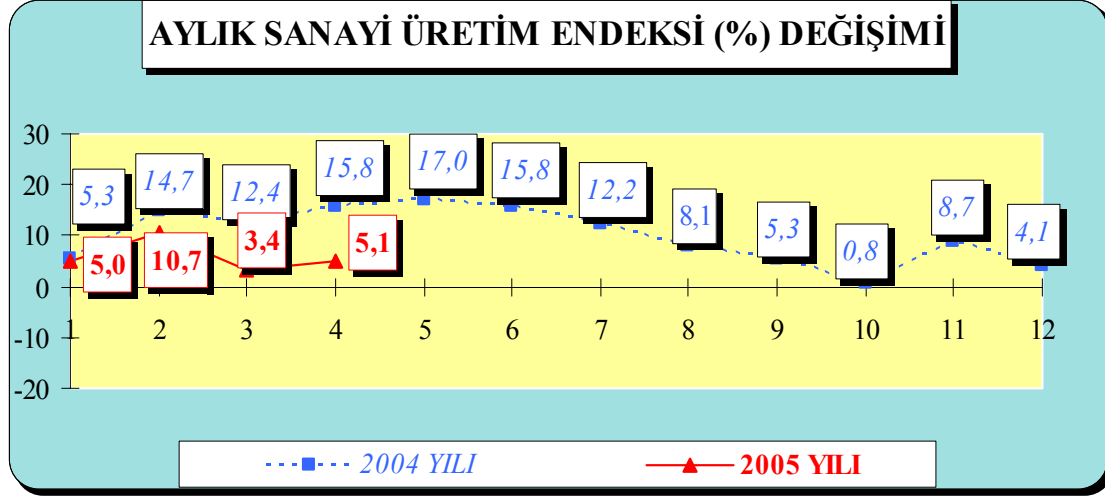

Statik Analiz: Eğer, aylık sanayi üretim endeksinde yer alan değerler, bir önceki yılın aynı ayı veya aynı dönemi ile karşılaştırılıyor ise, bu durumda amaç sanayi üretiminin GSMH'ya olası katkısı yönündeki hesaplamayı tarif etmektedir. Nitekim, alttaki grafikte yer alan yüzdesel değişimler bunun bir göstergesidir. 3 aylık dönemlerin yüzdesel değişimlerinin basit ortalaması, kabaca, ilgili üç aylık dönemde sanayi üretimindeki yüzdesel değişimin GSMH'yı ne ölçüde etkileyebileceği konusunda ipucu olabilmektedir. Bu nedenle, ekonomideki genel gidişatı değerlendirmekten çok, bir önceki yılın aynı ayını, ya da aynı dönemini karşılaştırması açısından bu tür bir analize, statik analiz diyoruz.

Dinamik Analiz: Dinamik analiz, ister aylık sanayi üretimi olsun, ister kapasite kullanım oranı, isterse de aylık enflasyon oranları, karşılaştırmanın bir önceki ay veya birkaç önceki aya göre yapıldığını ve ekonomideki genel gidişatın analiz edildiğini ifade eder. Dinamik analizin amacı, ülke ekonomisinin nereye doğru sürüklenmekte olduğunu önceden görebilmektir. Bu nedenle, önemli bir analiz metodudur.

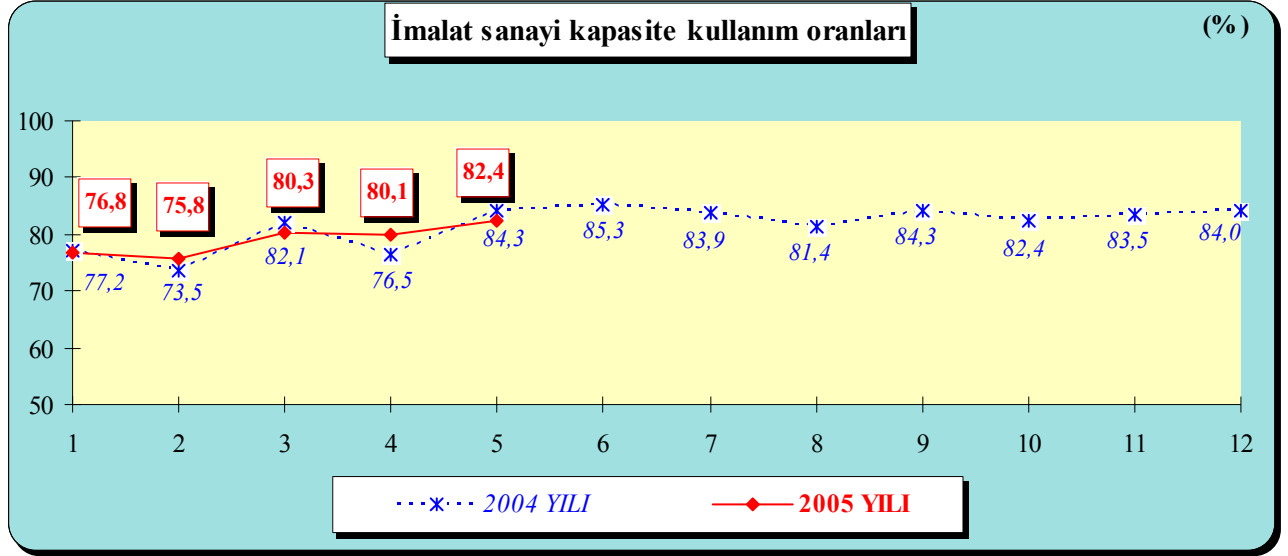
Nitekim, yukarıdaki aylık sanayi üretim endeksi verilerinden hareket ile, statik analiz, sanayi üretiminin 2005 yılı Nisan ayında, 2004 yılının Nisan ayına göre daha iyi bir performans ortaya koyduğunu gösterir iken, dinamik analiz, 2005 yılı Mart ayı ile karşılaştırıldığında, Nisan ayında

sanayi üretiminin hız kestiğini göstermektedir. Yani, dinamik analiz ekonominin gerçek durumunu net olarak ortaya koymaktadır.

Görüldüğü gibi, aylık indeks değerleri bir önceki aya göre değişimi net olarak görmek açısından ekonominin bir krize sürüklenip sürüklenmediğini veya ekonomik bir krizden çıkma sürecine başlayıp başlamadığını görmek açısından önemlidir. Buna karşılık, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzdesel değişim ise çeyrek dönem itibarıyla açıklanan büyüme performansı ile ilgili tahminde bulunmak açısından önemlidir. Örneğin, Ocak ayı sanayi üretim performansı her zaman için düşüktür ve yaz aylarında da tatil dönemi nedeniyle bir yavaşlama görülebilmektedir. Ayrıca, Ramazan'ın ve dini bayramların yer aldığı aylarda da bir performans düşüklüğünün varlığı göz ardı edilmeden analiz yapılması gerekir. Çünkü, son zamanlarda alışkanlık haline gelen bir uygulama ile dini bayramlar 9 günlük tatiller getirmeye başladı.

Sanayi üretim indeksi verilerinde görülen özellik, kendisini imalat sanayi eğilim anketinde de tekrarlamakta. Yani, 3 aylık eğilim anketi verileri GSMH verilerinin açıklandığı tarihe çok yakın açıklanmakta. Bu nedenle, açıklanan aylık imalat sanayi eğilim anketleri ekonominin takibi açısından daha yararlı olmaktadır. İster aylık, ister 3 aylık imalat sanayi eğilim anketlerinde 3 önemli veri açıklanmaktadır. Birincisi üretim ve işyeri ağırlıklı olmak üzere imalat sanayinin ana ve alt sektörleri itibarıyla kapasite kullanım oranı verileri, ikincisi işyerlerinin neden tam kapasite ile çalışmadıklarını gösteren işyerlerinin şikayetleri ile ilgili veriler ve üçüncüsü işyerlerinin üretim, satış ve satış fiyatları ile ilgili tutumları ile ilgili veriler. Bu verilerden ilkinin ele alırsak, kapasite kullanım oranı ile ilgili verilerde üretim ağırlıklı kapasite kullanım oranı verilerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Aylık imalat sanayi kapasite kullanım oranı verilerinin takip edilmesi, aylık bazda imalat sanayinin ve ekonominin performansını ölçmek açısından önemlidir. Nitekim, Mayıs 2005 kapasite kullanım oranı verileri incelendiğinde, Özel sektörün kapasite kullanım oranını Nisan ayına göre 1 puan artırmada, sınırlı ölçüde gıda ürünleri ve içecek imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım imalatı, kimyasal madde ürünleri imalatı, ana metal sanayi, plastik ve kauçuk ürünler imalatı, makine ve teçhizat imalatı, daha çok gemi üretimi alanına bağlı olarak diğer ulaşım araçları imalatı ve mobilya imalatı alt sektörlerinin etkili olduğu, ancak Nisan ayına göre rekor kapasite kullanım oranı artışını esas, ihracatta rekorlara doymayan taşıt araçları ve karoseri imalatı alt sektörünün % 92,4'lük kapasite oranı ile yakaladığı görülmekte. YTL'ye geçiş nedeniyle yazar kasa ve bilgisayar üretimi alanını temsil eden büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı alt sektörü, Nisan ayındaki % 90 kapasite kullanımını Mayıs ayında da tekrarlarken, ihracat alanının diğer önemli alt sektörleri olarak tekstil ürünleri imalatı ve radyo-TV-haberleşme cihazları imalatı alt sektörlerindeki kapasite gerilemesi öne çıkmakta. Keza, Ruslara ciddi mal satan derinin işlenmesi, bavul, çanta imalatı alt sektöründe de kapasitenin, iki ülke arasında ilişkilerde yaşanan sorunlara bağlı olarak gerilediği görülüyor. Giyim eşyası imalatı alt sektörünün ise Nisan ayı kapasite seviyesini koruduğu gözlemlenmektedir.

İMALAT SAN. KAP. KUL. ORANI (%)

AYLAR	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997
OCAK	77,2	74,9	73,9	70,5	73,0	71,5	75,8	78,4
ŞUBAT	73,5	71,9	71,0	70,9	74,0	71,2	78,1	77,3
MART	82,1	78,3	75,3	70,7	74,0	74,1	80,5	80,8
NİSAN	76,5	75,9	73,8	68,5	76,9	77,9	77,4	77,6
MAYIS	84,3	78,7	75,7	70,4	77,1	78,1	82,1	82,6
HAZİRAN	85,3	80,1	76,4	71,3	76,7	76,4	78,7	81,0
TEMMUZ	83,9	79,8	77,5	71,1	76,2	73,9	81,1	80,8
AĞUSTOS	81,4	79,3	76,4	71,7	75,6	69,9	79,4	82,4
EYLÜL	84,3	83,5	79,7	72,9	73,3	68,8	81,8	86,6
EKİM	82,4	80,4	80,4	74,0	81,9	71,3	80,0	79,8
KASIM	83,4	79,6	77,2	74,0	79,8	71,5	79,2	84,0
ARALIK	84,0	79,5	76,5	73,3	74,5	74,1	74,4	79,0

Nitekim, kamu sektörü (KİT'ler) ve özel sektör imalat sanayi kuruluşlarının kapasite kullanım oranları ayrı ayrı incelendiğinde, özel sektör imalat sanayindeki toparlanmanın henüz zayıf olduğu görülüyor. Bu da, aha çok stratejik ve vazgeçilmesi zor hammadde, ara mamül ve gıda üretimi gerçekleştiren KİT'lerin KKO verilerinin çok gerilemediğini, krizler nedeniyle daralan tüketimdeki değişimlerden daha hızlı etkilenen özel sektörün imalatını temsil eden KKO verilerinin daha net kriz görüntüsü verdiğini ortaya koyuyor. Nitekim, KKO verilerinden hareket ile hangi alt sektörün krizden daha fazla etkilendiğini de görmek mümkün. Eğer, DİE tarafından hemen hemen her ayın 17'si ile 19'u arası açıklanan ve bir önceki ayın aylık imalat sanayi eğilim anketini gösteren haber bülteni incelendiğinde, metnin en altında daha ayrıntılı verilerin yer aldığı tablo isimleri yer almaktadır. Eğer, bu tablo isimlerinden birisi olan "... AYI KAPASİTE KULLANIM ORANI DEĞERLERİNE İLİŞKİN KALİTATİF VERİLER (ÜRETİM DEĞERİ AĞIRLIKLİ) (%)" isimli ve Kasım ayı verileri için internet adresi "<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/IMSANEG/141201tt2.gif>" olan tabloya ulaşılması halinde ilgili tabloda her bir imalat sanayi alt sektörünün KKO verileri kamu ve özel sektör ayrı ayrı olmak üzere görülebilmektedir. Dolayısı ile, hangi sektörlerin krizden etkilenmeye devam ettiği, hangi sektörlerin krize rağmen kapasite kullanım oranını belirli bir seviyede tutmayı başardığı görülebilmektedir.

Aylık imalat sanayi eğilim anketi içerisinde yer alan bir başka önemli bilgi de, DİE'nin belirlemiş olduğu ve eğilim anketine katılan örnekleme içerisinde yer alan küçük-orta ve büyük sanayi kuruluşlarının niçin tam kapasite ile çalışmadıklarına dair nedenlerin sıralamasıdır. DİE bu veride 6 standart tam kapasite ile çalışmama nedeni belirlemiştir. Bu 6 nedenin her birisi iş yerlerinin tercihlerine bağlı olarak bir yüzde değer ele alıyorlar. Örneğin iş yerlerinin % 55'i iç pazarda talep yetersizliği nedeniyle tam kapasite ile çalışmıyorlar ise, bu nedenin karşısına 55 yazılıyor. 6 neden için de hesap edilen bu yüzdeler toplandığında eğer 100 etmiyorsa bu hatadan değil, örnek içerisinde yer alan bazı imalat sanayi kuruluşlarının başka bir neden öne sürmesinden, örneğin yangın nedeni ile, su baskını veya deprem nedeni ile, elektrik arızası nedeniyle çalışmama gibi nedenleri öne sürmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile DİE bu nedenleri değerlendirme kapsamına almamaktadır.

Tam Kapasite İle Çalışmama Nedenleri (Yüzdese Paylar)

	OCAK	OCAK	OCAK	OCAK	OCAK	EKİM	KASIM	ARALIK	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS
Şikayet Türleri	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2004	2004	2005	2005	2005	2005	2005
İç Pazarda Talep Yetersizliği	53,3	50,4	54,4	70,8	67,4	49,3	60,8	49,3	57,3	56,0	52,7	51,5	52,7
Dış Pazarda Talep Yetersizliği	11,4	13,3	12,6	11,2	12,2	26,6	19,8	26,6	14,8	17,6	16,8	19,7	20,0
Mali İmkansızlıklar	2,7	1,9	2,9	1,9	1,6	2,5	1,9	2,5	2,9	2,4	3,1	3,1	2,9
Yerli Hammadde Yetersizliği	4,6	2,7	2,6	2,9	2,8	4,7	3,2	4,7	3,3	3,7	4,6	3,1	3,9
İşçilerle İlgili Meseleler	2,9	1,9	2,4	2,0	3,6	3,6	2,9	3,6	1,6	1,9	2,0	1,3	1,9
İthal Hammadde Yetersizliği	3,0	1,1	1,4	1,3	1,3	1,1	1,0	1,1	1,7	2,0	2,2	2,4	2,3
	OCAK	OCAK	OCAK	OCAK	OCAK	EKİM	KASIM	ARALIK	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS
Şikayet Türleri	1999	2000	2001	2002	2003	2003	2003	2003	2004	2004	2004	2004	2004
İç Pazarda Talep Yetersizliği	60,7	53,3	50,4	54,4	68,2	50,2	63,1	50,2	67,5	67,0	67,4	52,8	61,6
Dış Pazarda Talep Yetersizliği	14,8	11,4	13,3	12,6	12,0	16,5	15,5	16,5	12,4	13,8	16,9	17,8	16,1
Mali İmkansızlıklar	2,0	2,7	1,9	2,9	2,2	2,9	2,4	2,9	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7
Yerli Hammadde Yetersizliği	2,2	4,6	2,7	2,6	2,9	3,0	3,4	3,0	2,5	3,3	2,8	3,6	2,5
İşçilerle İlgili Meseleler	2,6	2,9	1,9	2,4	1,9	3,0	3,8	3,0	2,9	3,6	2,9	3,7	3,5
İthal Hammadde Yetersizliği	0,9	3,0	1,1	1,4	1,3	1,4	1,3	1,4	1,3	1,0	1,2	2,1	1,3

Bu noktada, Mayıs ayı itibariyle iç pazarda talep yetersizliği şikayetinin yeniden % 52.7'ye çıkmış olması, kimi sektörlerdeki kapasite gerilemesinden kaynaklanan şikayetler ile örtüşüyor. Bunun yanı sıra, dış pazarda talep yetersizliği şikayetinde iki aydır gözlenen artış, Mart ayına göre aylık ihracat hacminin 700 milyon dolara yakın gerilemesi ile örtüşüyor. Özellikle, geçen yılın Mayıs ayında dış pazarda talep yetersizliği şikayetinin göreceli olarak düşük olması, bu yılın ihracatçıları açısından, dolara karşı gerileyen euro ve Avrupa ekonomilerinin pek de parlak sinyaller vermemesi nedeniyle, bu yıl ihracatçılarımızın işinin daha zor olduğunu göstermekte. Buna karşılık, yine geçen yılın Mayıs ayına göre iç pazarda talep yetersizliği şikayetinin gerilediği, yani belirli sektörler ile sınırlı bir göreceli talep canlılığının var olduğunu hatırlatmak gerekiyor..

Diğer bir açıklanan veri grubu, esasen DİE'nin bu eğilim anketini gönderdiği sanayi kuruluşlarının üretim, satış, satış fiyatları ve hammadde ile ilgili beklentileri ile bu konu başlıkları ile ilgili artış ve azalışları tanımlamakta. Esasen, bu açıklanan verileri sanayi kuruluşları açısından 'firma psikolojisi' veya 'işadammının moral endeksi' verisi olarak tanımlamak doğrudur. Özellikle, bir ay sonrası için ne olacağı yönündeki tahminler. Bu nedenle, piyasanın moral durumunu, psikolojisini ölçmek açısından bu veriler de önemlidir.

GERÇEKLEŞMELER	ARTIŞ	AZALIŞ	AYNI	BEKLENTİLER	ARTIŞ	AZALIŞ	AYNI
ÜRETİM	(%)	(%)	(%)	ÜRETİM	(%)	(%)	(%)
2005 MAYIS	54,2	19,4	26,4	2005 HAZİRAN	40,3	16,8	47,5
2005 NİSAN	41,9	32,7	25,4	2005 MAYIS	44,9	7,6	47,5
2005 MART	59,2	13,1	27,7	2005 NİSAN	33,0	21,3	42,0
2005 ŞUBAT	46,1	28,8	25,1	2005 MART	51,6	6,4	42,0
2005 OCAK	22,8	52,6	24,6	2005 ŞUBAT	31,7	31,6	36,7
YURTIÇİ SATIŞLAR				YURTIÇİ SATIŞLAR			
2005 MAYIS	45,6	26,9	27,5	2005 HAZİRAN	40,5	17,0	42,5
2005 NİSAN	46,1	28,8	25,1	2005 MAYIS	45,5	9,7	44,8
2005 MART	66,0	11,7	22,3	2005 NİSAN	38,0	18,4	43,6
2005 ŞUBAT	38,6	31,8	29,6	2005 MART	47,0	7,1	45,9
2005 OCAK	14,3	60,4	25,3	2005 ŞUBAT	36,2	26,8	37,0
SATIŞ FİYATLARI				SATIŞ FİYATLARI			
2005 MAYIS	10,3	23,7	66,0	2005 HAZİRAN	13,5	8,9	77,6
2005 NİSAN	27,8	7,6	64,6	2005 MAYIS	17,7	2,5	79,8
2005 MART	24,5	9,7	65,8	2005 NİSAN	20,7	4,5	74,8
2005 ŞUBAT	28,2	11,0	60,8	2005 MART	13,3	5,6	81,1
2005 OCAK	22,5	18,9	58,6	2005 ŞUBAT	12,4	14,9	72,7

Gerek üretim, gerekse de yurtiçi satışlar cephesinde, artış kaydeden firma oranının geçen yılın Nisan ayına göre yükseldiği gözlemlenmekte. Buna karşılık, Nisan ayında, geçen yılın aynı dönemine göre firmaların ürettikleri mala zam yapmak konusunda yüksek bir eğilim göstermedikleri gözleniyor. Bununla birlikte, ürünün fiyatını düşüren firma oranının geçen yıla göre daha düşük oranda kaldığı da gözlemlenmekte. Mayıs ayına göre, ürünün fiyatına zam yapma eğiliminde olan firma oranı düşük gözüküyor. Ancak, enflasyonist beklentiler açısından, her ay ürünün fiyatına zam yapmayı düşünen firma oranı ile, gerçekleşen zamlar sonucunda ortaya çıkan firma oranı arasında, 7 ile 9 puan arasında bir fark olduğu gözlemlenmekte. Bununla birlikte, Mayıs ayı itibariyle ürünün fiyatına zam yapma eğilimindeki firma oranının gerilemesi, Mayıs ayında imalat sanayinin oluşturabileceği enflasyonunun düşük kalabileceği ve ÜFE'nin de gerileyebileceği ümitlerini arttırıyor.

Bu noktada, DİE tarafından açıklanan ve kriz tehlikesini önceden görmemizi sağlayabilecek; ama daha çok krizin boyutlarını ve krizden çıkılma sürecinin başlayıp başlamayacağını görmemizi sağlayacak ekonomik büyüme ve onunla bağlantılı makro göstergeleri değerlendirmiş olduk. Bundan sonraki etapta fiyat hareketleri ile ilgili makro göstergeleri incelemek yararlı olacaktır.

3.1.2 Fiyat Hareketleri ile ilgili Makro Ekonomik Göstergeler

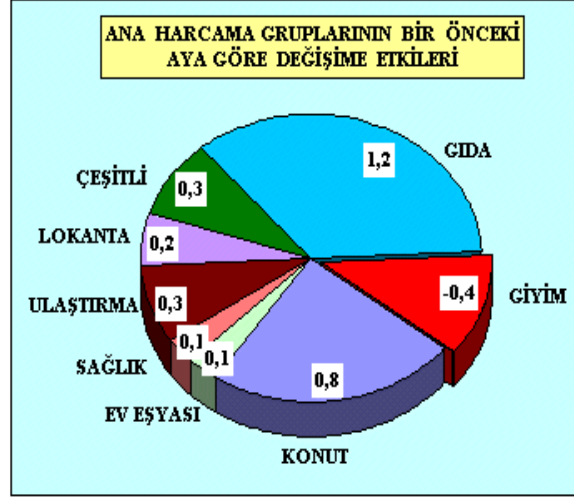
Fiyat hareketleri ile ilgili süreç enflasyonist veya deflasyonist bir süreci tanımlayabilir. Her iki süreç te esasen bir başka ekonomik sorunun veya sorun krize dönüşmüş ise, krizin göstergesi olabilmektedir. Enflasyonist veya deflasyonist sürecin boyutu ve süresi de yine ekonomik sorunun ve/veya krizin boyutları konusunda ve sorun ve/veya kriz ile nasıl bir mücadele verileceği konularında ipucu verebilmektedir.

Uzun süreli bir deflasyonist süreç durgunluğun bir göstergesi niteliğinde olup, ekonomik büyümeyi tehdit eder ölçüde daralmaya neden teşkil edebilir. Bu durumda, faizlerin aşağı çekilmesi vasıtası ile özel kesimin tüketim harcamalarının artırılması, vergi oranlarının düşürülmesi suretiyle vergi olarak devlete giden kaynağın özel kesim tarafından tüketim harcamalarında kullanılması, bizzat kamunun tüketim ve yatırım harcamalarının artırılması suretiyle ekonomiye hareketlilik kazandırılması bir dizi önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama, tüm bu önlemler Japonya örneğinde olduğu gibi ekonomik büyümenin yeniden başlaması noktasında beklenen sonucu vermeyebilir.

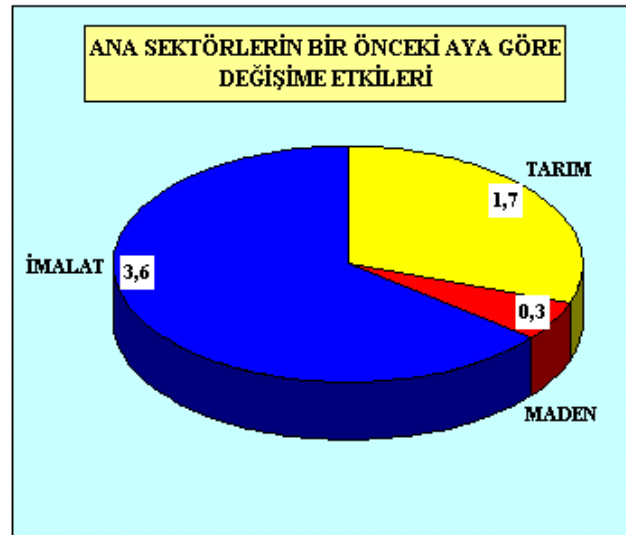
Uzun süreli enflasyonist süreçler içerisinde kalmış ekonomilerde ise, kriz enflasyon oranlarındaki ani ve şiddetli yükselmelerle kendini gösterebilir. 1970'li yılların ikinci yarısından bu yana sadece gelişmekte olan ekonomiler açısından değil, zaman zaman gelişmiş ekonomiler açısından da enflasyona yol açan yapısal sorunlar evrensel sorun haline geldi ve fiyatların düzenli ve sürekli olarak yukarı doğru hareket etmesine yol açan nedenler incelenmeye ve anlaşılmaya çalışıldı. Bu çalışmalar, enflasyona yol açan yapısal sorunların üç ana noktadan oluştuğunu gösterdi; tüketim kalıplarındaki değişimler ve tüketim temposundan kaynaklanan talep enflasyonu, üretim maliyetlerinde artışa yol açan olaylardan, örneğin ücret zamları, kur artışı, enerji fiyatlarındaki yükselmeler benzeri gelişmelerden kaynaklanan maliyet enflasyonu ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısından, yani vergi ödeme alışkanlığından ya da daha doğru bir deyişle alışkansızlığından, eğitim seviyesinden, nüfus artış oranından kaynaklanabilecek yapısal enflasyon.

Bu üç enflasyon türünün tespiti için gelişmiş ekonomilerde fiyat hareketleri ile ilgili göstergeler olabildiği ölçüde geliştirilmekte, her enflasyon türü için ayrı fiyat indekslerinin oluşturulmasına özen gösterilmektedir. Bu alanda gelişmiş ekonomilerde kullanılmakta olan en yaygın iki fiyat indeksi tüketici fiyatları indeksi (TÜFE) (ing. CPI) ve üretici fiyatları indeksi (ÜFE) (ing. PPI) olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜFE talep enflasyonunun bir göstergesi iken, ÜFE maliyet ve yapısal enflasyonun bir göstergesi olarak kullanılabilir. Türkiye'de ise, uygulama Tüketici Fiyatları İndeksi (TÜFE) ve Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (TEFE) olarak karşımıza çıkmaktadır. TEFE gelişmiş ekonomilerde alışlagelmiş olan ÜFE'nin yerini tutabilecek özelliğe sahip bir fiyat indeksi değildir. Çünkü, indeks içerisinde tüketime sunulan nihai tarımsal ve sınai ürünleri barındırmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ekonomilerde ÜFE'nin maliyet enflasyonunun bir göstergesi olma yönündeki özelliğini tam anlamıyla üzerinde barındırmamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'de makro analizde, TEFE bu haliyle maliyet enflasyonunun bir göstergesi olarak kullanılmaya çalışılmaktadır.

TÜFE oldukça kapsamlı ve detaylı bir indeks çalışmasıdır. Önemli miktarda tüketim malı, belirli mal ve hizmet alt gruplarında toplanmış olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme esnasında, aynı malın aynı tüketim merkezinde değişik satış noktalarındaki fiyatının ortalamasının alınmasına özen gösterilmektedir. Örneğin hem semt pazarında, hem manavda, hem de süpermarkette satılan fiyatı dikkate alınmaktadır. TÜFE içerisinde dikkate alınan her mal veya hizmetin toplum tarafından tüketilme oranına bağlı olarak bir ağırlığı söz konusudur. Dolayısı ile her mal veya hizmetin fiyatındaki değişimler taşıdığı ağırlık ile çarpılarak indekse yansıtılmaktadır.

Böylece, her bir tüketim kaleminin fiyat artışlarına olan etkisi tek tek ve ana harcama grupları vasıtası ile netleşmektedir. Ana harcama gruplarının böylece altlarındaki kalemler vasıtası ile yüzdesel artış oranları ortaya çıkmakta ve bunun sonucunda grupların değerlerinin toplamı ile birlikte, TÜFE'nin aylık, birikimli ve yıllık artış oranı ortaya çıkmaktadır.

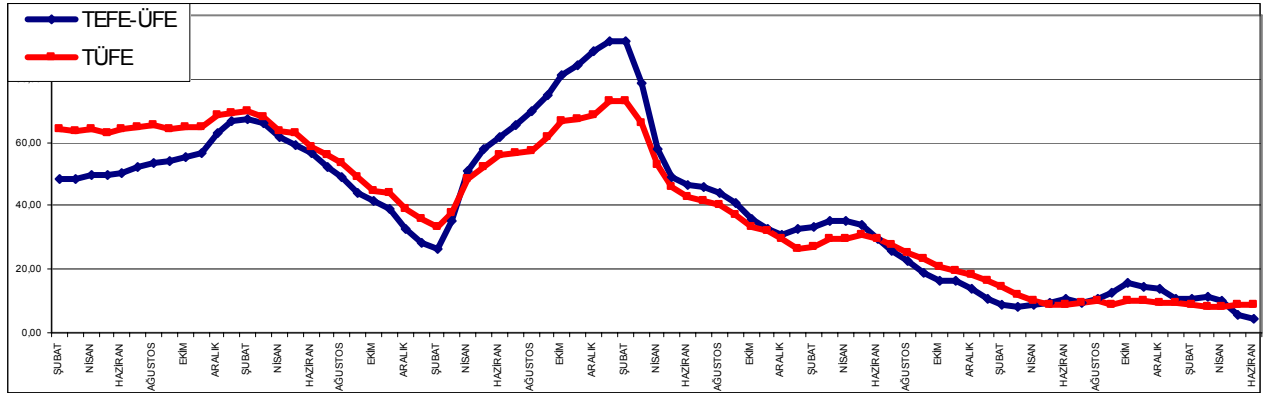

TEFE'de ise sektörel ayırım söz konusudur ve tarım sektörü ile sanayi sektörünün alt gruplarında hammadde, ara mamül ve esas mamül bazında fiyat hareketlerindeki değişiklikler ele alınmaktadır. Bu değerlendirmelerin sonucunda, sektörel bazdaki fiyat artış oranları ortaya çıkmakta ve bu oranların toplanması ile TEFE'deki aylık, birikimli ve yıllık artış oranları

şekillenmektedir. DİE, bu iki fiyat indeksinin içeriğinde en son değişikliği 1996 Nisan ayında gerçekleştirmiş ve her iki indeksin baz yılı 1987'den 1994'e değiştirilmiştir. Bu tür indekslerde alınan baz yılın sağlıklılığı çok önemlidir. Seçilen baz yılın istatistiklerde sapmalara yol açmaması için, ekonominin makro dengeler açısından en ideal olduğu yılın seçilmesi gerekir. Oysa, 1994 yılı makro göstergelerde ve dengede en fazla deformasyon yaşanmış yıllardan birisidir. Bu nedenle, DİE'nin sağlıklı bir yıl olan 1987 yılı yerine 1994 yılını baz yıl yapması uzun süre teknik boyutta bir tartışma konusu olmuştur.

Türkiye'de krizin göstergesi olarak enflasyon verilerinden yararlanabilmek için öncelikle birkaç önemli noktayı belirlemek yararlı olacak. 1983 ve 1987 yılları hariç tutulur ise, Türkiye'de yıllık enflasyon verileri % 50'in 10 puan altı ile 10 puan üstü arasında son 25 yılda belirli bir band içerisinde kalmıştır. Yani, % 50 enflasyon seviyesi bir anormallik olarak benimsenmeyecek derecede yerleşmiş bir çita olmuştur. Dolayısı ile, % 60'ı aşan ve hızla tırmanan enflasyon oranları 1976'dan 2001'e krizin bir göstergesi olmuş ve ağır kriz dönemlerinde üç kez 1994 sonu ile 1995 başı, 1997 sonu ile 1998 yılı başı ve 2001 yılı içerisinde enflasyon oranı % 100'ün dahi üstünü görmüştür. 1994 yılı sonu ile 1995 yılı başındaki değerler Cumhuriyet Tarihi rekorudur.

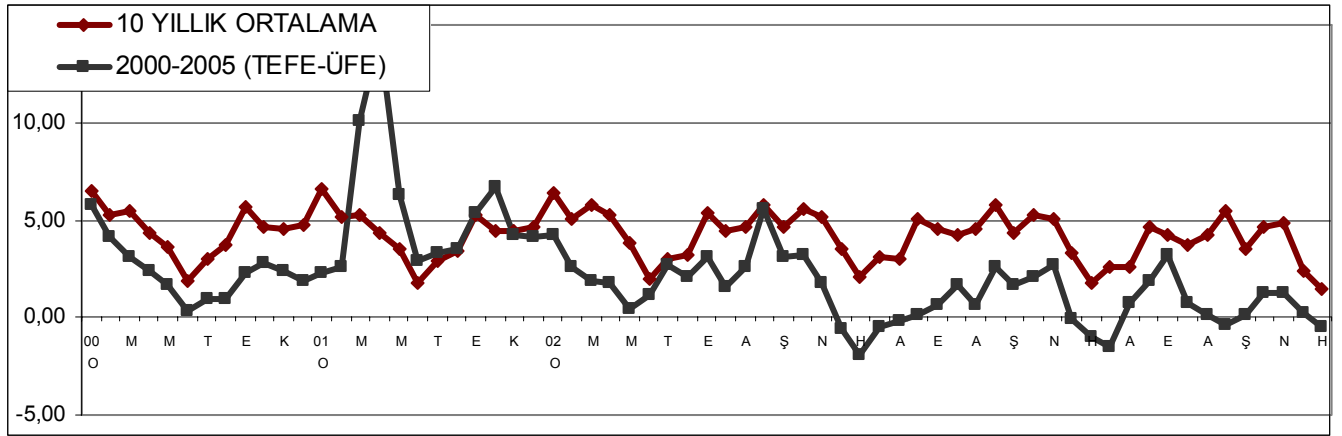
**Enflasyon konusunda Türkiye'de bir başka gelenek talep enflasyonunun bir göstergesi konumundaki TÜFE'nde görülen yıllık bazdaki, yani 12 aylık periyodu değerlendiren yüzdesel artışların hep TEFE'ndeki yüzdesel artışlardan yüksek olmasıdır. İstatistikler bu iki indeksin yıllık artış oranları arasındaki farkın 10 ile 15 puan arasında olması halinde, sakin bir ekonomiden bahsedilebileceğini, dalgalanması az ve sorunu az bir ekonomiden bahsedilebileceğini gösteriyor. Ancak, TÜFE'de yıllık artış oranları yerinde sayarken, eğer TEFE'de bir hızlanma söz konusu olur ise, iki indeks arasında TÜFE lehine olan fark hızla kapanmaya ve 10 puanın altındaki rakamlara gelmeye başlar ise, bu bir krizin habercisi veya derinleşmesinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Kriz derinleştiğinde ve sorunlar çığ gibi büyüdüğünde ise talep enflasyonunun etkisi o kadar minimal kalmakta ve maliyet enflasyonu ile yapısal enflasyonun etkisi o kadar artmaktadır ki, enflasyon türleri arasındaki geleneksel denge bozulmakta ve TEFE'ndeki artış oranları, TÜFE'ndeki artış oranlarının üzerine çıkabilmektedir. Nitekim, 1999 ile 2001 yılları arasındaki dönemde, TÜFE ve TEFE'nin yıllık artış oranlarının seyri buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim, 1999 yılının başında her iki indeks arasındaki fark geleneksel aralıktayken, bu aralık Aralık ayına doğru hızla kapanmış ve adeta sifıra yakın bir seviyeye gelmiştir.

Her iki indeksin yıllık artış oranlarının bu şekilde yakından takibi, bir noktada yararlı olmaktadır. 2000 yılı başında Türkiye enflasyonla mücadele için 3 yıllık bir programı hayata geçirdiğinde,

yukarıdaki grafikte de görüleceği gibi mücadele edilmesi gereken enflasyon türü talep enflasyonundan çok, TEFE'deki artışların TÜFE'deki artışlara yetişmesine yol açan maliyet enflasyonu idi. Nitekim, bu nedene dayalı olarak enflasyon ile mücadelede üç önemli uygulama gerçekleştirildi. İthalat maliyetlerini azaltmak amacıyla kur artışı kontrol altına alındı; finansman maliyetlerini azaltmak için faizler aşağı çekildi ve işçilik maliyetlerini kıstak amacıyla maaş ve ücretler hedef enflasyona endekslendi. Nitekim, bu başarılı üç uygulamanın sonucu olarak enflasyonda son 25 yıla damgasını vuran trend kırıldı ve her iki indeksteki artış oranları birlikte geriledi. 2000 yılının son aylarında TÜFE ile TEFE arasındaki makas bir miktar da açıldı. Ancak, enflasyonla mücadele programının başka noktalarında yapılan hatalar Kasım sonu ve Şubat ortasındaki krizleri gündeme getirince, patlak veren kriz ile birlikte enflasyon tekrar alışlagelmiş trendine döndü ve krizin derinliğinin bir göstergesi olarak, aynen 1994 yılında olduğu gibi krizin yarattığı maliyet etkisi nedeniyle hızlanan TEFE'deki artış oranları TÜFE'deki artış oranlarını geçerek makas tersine döndü. Bu nedenle, enflasyonla mücadelede yeni bir programın şart olduğu bir noktaya geri döndük.

Dolayısı ile, TEFE'ndeki aylık artış oranlarındaki sıçrama ve hızlanmalar TÜFE ile TEFE'nin yıllık artış oranları arasındaki makasın TÜFE aleyhine kapanmaya başlaması, tam anlamıyla bir krizin önemli göstergesi olarak tanımlanabilir. Krizin etkilerini görmek için ise, aylık TEFE artışı oranı ile 10 yıllık aylık artış oranının karşılaştırıldığı grafik yararlı olabilir. Yukarıdaki grafik incelendiğinde, enflasyonla mücadele programında 2000 yılında elde edilen sonuçlar, aylık enflasyon oranlarının 10 yıllık ortalama değerleri ile, 2000 yılının aynı ayındaki gerçekleşme oranı arasında oluşan makas ile görülebilmektedir. 2001 yılının Mart ve Nisan aylarının aylık artış oranları ise kriz ile birlikte patlayan kur artışlarının enflasyon üzerindeki etkisi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedirler.

Kriz ortamında enflasyon konusunda izlenmesi gereken son bir gösterge, 'çekirdek enflasyon'dur. Çekirdek enflasyon, daha açık bir dil ile özel sektör imalat sanayi TEFE'si olarak adlandırılabilir. Özel sektör imalat sanayinin enflasyonist eğilimlerini göstermesi açısından önemli bir göstergedir. Çekirdek enflasyonun yavaşlamaması halinde, yani özel sektör imalat sanayinin enflasyonist eğilimlerinin durulmaması halinde, enflasyon ile mücadelede başarı, dolayısı ile enflasyonun yavaşlaması mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, her ayın 3'ünde açıklanan TÜFE ve TEFE indeks değerleri ve indeks değerlerindeki artış ve azalışları dikkate alarak ve TEFE içerisinde açıklanan çekirdek enflasyon ayrıca dikkatle izlenerek krizin haberi önceden alınmalıdır. Ancak, yeni ÜFE Endeksi'nde özel sektör, kamu sektörü ayrımı kalktığından, artık imalat sanayi fiyat artış veya azalışına bakabilmekteyiz.

TEFE-ÜFE AYLAR	1995-2004 DÖNEMİ 10 YILLIK AYLIK ORT.	2003 (TEFE) (1994=100)		2004 (TEFE) (1994=100)		2005 (ÜFE) (2003=100)	
		GENEL TEFE	ÇEKİRDEK	GENEL TEFE	ÇEKİRDEK	GENEL ÜFE	İMALAT
OCAK	5,48	5,60	3,6	2,60	0,60	-0,41	-1,06
ŞUBAT	3,48	3,14	1,5	1,64	0,10	0,11	0,14
MART	4,63	3,2	1,6	2,10	0,70	1,26	1,54
İLK 3 AY	14,20	12,40	6,8	6,50	1,50	0,96	0,61
NİSAN	4,81	1,76	0,7	2,65	1,50	1,21	1,95
MAYIS	2,40	-0,62	0,3	-0,03	1,80	0,20	-0,42
HAZİRAN	1,47	-1,9	0,2	-1,05	1,20	-0,48	0,42
2. 3 AY	8,90	-0,70	1,2	1,54	4,60	0,92	1,95
İLK 6 AY	24,37	11,50	8,1	8,14	6,13	1,89	2,57
TEMMUZ	2,36	-0,54	0,5	-1,52	0,30		
AĞUSTOS	2,42	-0,20	0,7	0,79	1,50		
EYLÜL	4,32	0,05	0,2	1,85	0,60		
3.3 AY	9,37	-0,70	1,4	1,08	2,30		
İLK 9 AY	36,02	10,72	9,7	9,31	8,60		
EKİM	3,81	0,6	0,6	3,23	1,40		
KASIM	3,11	1,7	0,9	0,75	0,20		
ARALIK	3,44	0,6	0,9	0,13	0,20		
4. 3 AY	10,72	2,9	2,4	4,14	1,81		
2, 6AY	21,09	2,1	3,8	5,26	4,15		
12 AY	50,60	13,9	12,3	13,84	10,60		

3.1.2.1 2005 Yılında Yeni Fiyat Endeksleri

Enflasyonla mücadelede yeni bir döneme giren Türkiye, fiyat hareketlerinin ölçümünde yeni endeksler ile hesaplama dönemine geçmektedir. Ekonomide ve gündelik hayatta, en çok kullanılan ürünlerin belirlenmesiyle yeniden oluşturulan yeni Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE), 2005 yılı Ocak ayı enflasyon değerinin hesaplanması amacıyla devreye girmiş ve bu yeni endeks ile ilk oran Şubat ayında açıklanmıştır. TÜFE'deki değişimin yanısıra, Toptan Eşya Fiyatları Endeksi'nin (TEFE) de yerini Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) almaktadır. Türkiye, yıllardır Batılı ekonomilerde maliyet enflasyonunun ölçülmesi amacıyla kullanılan Üretici Fiyatları Endeksi yerine, Toptan Eşya Fiyatları Endeksi'ni kullanmaktaydı. 2004 yılından itibaren, Avrupa Birliği'ne (AB) uyum süreci için çalışmalarını hızlandıran Türkiye, istatistikler için de uyum çalışmalarını eş zamanlı olarak tamamlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak, 2005 yılından itibaren, aynen gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi, maliyet enflasyonunun tam bir göstergesi olan ÜFE, Türkiye'de de hesaplanmaya başlanmıştır. Ayrıca, TCMB'nın talebi doğrultusunda, DİE bundan sonra 6 değişik çekirdek enflasyon hesaplayarak, gelişmiş ekonomilerdeki gibi, profesyoneller ve ekonomistler için daha teknik enflasyon değerleri hesap edecektir. 2005 yılı ayrıca, 2006 yılında geçileceği açıklanan 'Açık Enflasyon Hedeflemesi' için de geçiş yılı olacaktır. Bu arada, daha önce ayın üçü hafta sonuna geldiğinde fiyat endekslerini hafta sonu açıklayan DİE, bundan sonra verinin açıklanacağı gün hafta sonuna geliyor ise, veriyi hafta içi açıklayacak ve bu durum, tüm makro ekonomik istatistiklerin açıklanması için de geçerli olacaktır.

Yeni sepet kapsamında ÜFE hesaplamasında sektörlerin ağırlıkları da değişmiştir. Buna göre tarım sektörünün ağırlığı % 22.25'den % 20.65'e düşürülürken, sanayinin ağırlığı 71.12'den % 72,07'ye yükseltilmiştir. Madencilik'in ağırlığı % 1,51, Elektrik, gaz ve suyun ağırlığı ise % 5.77 olarak belirlenmiştir. TÜFE'de ise ağırlıklar önem derecesine göre şu şekilde sıralanmaktadır:

Gıda ve alkolsüz içecekler % 29.42, konut % 16.91, ulaştırma % 10.42, giyim ve ayakkabı % 8.09, ev eşyası % 6.47, lokanta ve oteller % 5.87, çeşitli mal ve hizmetler % 4.87, haberleşme % 4.82, alkollü içecekler ve tütün % 4.67, eğlence ve kültür % 3.60, sağlık % 2.71 ve eğitim % 2.15. Bu noktada, ÜFE'de en önemli sorun, devlet sektörü-özel sektör ayrımının kaldırılmış olmasıdır. Bu nedenle, TEFE'de çok önemli bir göstergesi olan, özel sektör imalat sanayi TEFE artış oranı, yani TEFE bazlı çekirdek enflasyon artık bilinemeyecektir. Bunun yerine, yeni TÜFE'de, Batılı ekonomilerde görülmeye aşılmış tarzda olan yeni çekirdek enflasyon tanımları gelmiştir. Bu yeni duruma bağlı olarak, DİE çekirdek enflasyonu "Çekirdek enflasyon, enflasyonun geleceğine ilişkin tahmin edici gücü yüksek olan, enflasyonun eğilimini belirleyen ve para politikasının oluşturulmasına yardımcı olan özel kapsamlı fiyat endeksleri olarak tanımlanmaktadır. Bu endeksler, tüketici fiyatlarında gözlenen tüm geçici etkilerin arındırılması ile fiyat değişimlerini ölçmektedir. Bu nedenle, uluslararası piyasalardaki fiyat hareketlerine bağlı enerji fiyatları, mevsimsel etkilere maruz ürünlerin fiyatları, devletin kontrolünde belirlenen fiyatlar ve dolaylı vergilerin (KDV vb.), tüketici fiyatları endeksinden kademeli olarak ayrıştırılması ile hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu göstergeler, gerçekleşen enflasyonun kaynağının açıklanmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır." Şeklinde tanımlanmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2005 Ocak ayından itibaren hesaplanan 'Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri' Türkiye için çekirdek enflasyon göstergeleri olarak yayımlanmaktadır. Tüketici Fiyatları Endeksinden bazı alt kalemlerin dışlanması yoluyla oluşturulan endekslerdir. Enerji, mevsimsel ürünler, fiyatının devlet tarafından yönetildiği/yönlendirildiği ürünler ve dolaylı vergilerin aşama aşama TÜFE'den dışlanması ile hesaplanmaktadır. Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri; TÜFE -Mevsimlik ürünler hariç [A] -İşlenmemiş gıda ürünleri hariç [B] -Enerji, işlenmemiş gıda ürünleri hariç [B1] -Enerji hariç [C] -Enerji, alkollü içkiler ve tütün ürünleri hariç [C1] -Enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri, fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler ve dolaylı vergiler hariç [C2] -Enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri, fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler ve işlenmemiş gıda ürünleri hariç [C3]; olarak kullanılacaktır.

3.1.3 Ödemeler Dengesi ile ilgili Makro Göstergeler:

Son ele alacağımız makro göstergesi grubu ödemeler dengesi ile ilgili verilerdir. Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından belirlenmiş kriterler çerçevesinde, her IMF üyesi ülkenin Merkez Bankası tarafından düzenlenmekte olan Ödemeler Dengesi Tablosu, bir ülkenin diğer ülkeler ile gerçekleştirdiği her türlü uluslararası ekonomik işlemi görmemizi sağlayan bir tablodur. Ödemeler Dengesi Tablosu'nda ülkeler arasındaki uluslararası ekonomik hareketler 3 ana kategoride toplanmıştır. Birincisi mal hareketleri; ikincisi görünmeyen kalem hareketleri ve üçüncüsü sermaye hareketleri. Ödemeler Dengesi Tablosu'nda mal ve görünmeyen kalem hareketleri Cari İşlemler Dengesi ana başlığı altında toplanırken, sermaye hareketleri ayrı bir başlık olarak belirlenmiştir.

Mal hareketlerinde ihracat ile ithalat arasındaki denge tanımlanmakta ve dış ticaret dengesi belirlenmektedir. Görünmeyen kalem hareketleri ise net hizmet gelirleri ile net dış alem faktör gelirlerinin toplamından oluşmaktadır. Yani, ilgili ülkenin hizmet satmaktan dolayı elde ettiği döviz geliri, ile hizmet satın almaktan dolayı harcadığı döviz gideri arasındaki net fark ile, yurtdışından elde edilen üretim faktör gelirleri ile yurtdışına çıkan üretim faktör giderleri arasındaki net farkın toplamı dikkate alınmaktadır. Dolayısı ile, Türkiye'nin mal ticaretinden elde ettiği net döviz geliri ile, hizmet ticaretinden ve üretim faktörleri gelirlerinden elde ettiği net döviz girişinin toplamı Cari İşlemler Dengesi'ni vermektedir. Dolayısı ile, Cari İşlemler Dengesi esasen bir ülkenin döviz cinsinden elde ettiği gelirler ile döviz cinsinden yaptığı harcamaların bir dengesi olarak ifade edilebilir, ki kısaca 'Döviz Dengesi' olarak ta adlandırılabilir. Cari İşlemler

Dengesi alt kalemi içerisinde, dış ticaret dengesi, net hizmet gelirleri ve net dış alem gelirleri alt kalemlerinin yanısıra Karşılıksız Transferler kalemleri de yer almaktadır.

ÖDEMELER DENGESİ		2003	2004	2005	2005	2005	2005	2004	2005	2004
(Milyon ABD Dolar)		Aralık	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Nisan	Oc-Nis	Oc-Nis
A.	CARI İŞLEMLER HESABI	-2.459	-3011	-1545	-2335	-2543	-2462	-1.705	-8.885	-7.085
B.	SERMAYE HESABI									
C.	FİNANS HESABI	1.540	3194	4287	1277	3331	1754	1.111	10.649	9.067
D.	NET HATA VE NOKSAN	1.956	461	-490	970	1331	101	1.755	1.912	142
	GENEL DENGE	1.037	644	2252	-88	2119	-607	1.161	3.676	2.142
E.	REZERV VARLIKLAR	-1.037	-644	-2252	88	-2.119	607	-1.161	-3.676	-2.142

Bir ulusal ekonomi kendi iç dinamikleri ile, yani yanlış para ve maliye politikası, kamu kesimi genel dengesinin yanlış yönetimi, kamu harcamalarının kontrol edilememesi, kamu gelirlerinin arttırılamaması, parasal büyüklüklerdeki kontrolsüz genişlemeler ve iç borçlanmada izlenen yanlış politikalar ile krize gireceği gibi, bu hatalar mevcut iken yanlış kur politikasına bağlı ve/veya bağlı olmadan aynı zamanda döviz gelirleri ile döviz harcamaları arasında kurması gereken dengede bir dizi hata yaparak ekonomiyi krize sürükleyebilir veya krizin derinleşmesine sebep olabilir. Dış ticaret açığında hızlı büyüme; dış ticaret açığını finanse edemeyen bir görünmeyen kalem net geliri krizin habercisi, tetikçisi ve/veya besleyicisi olabilir.

Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar tarafından tespit edilen en önemli krize yol açabilecek döviz açığı oranı, Cari İşlemler Açığı/GSYİH oranının % -6'ya ulaşmasıdır. GSYİH'nin % -2'si kadar bir Cari İşlemler Açığı oranı risk olarak algılanmaz iken, oran % -2 ile -4 aralığında bir orana ulaştığında, bu değer yakından takip edilmesi gereken bir kritik eşik noktası olarak algılanabilmekte, % -4 ile -6 arasında kalan bir oran ise bizzat tehlikenin ve muhtemel bir krizin en önemli belirtilerinden veya öncü göstergelerinden birisi olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin GSYİH'sı 250 milyar dolar olarak varsayılır ise, 5 milyar dolara kadar bir cari işlemler açığı risk olarak tarif edilmemekte, 10 ile 12 milyar dolarlık bir açık tehlike sinyali olarak tanımlanmakta, 12 milyar dolar civarındaki bir açık ise krizin ve kaosun tetikleyicisi olarak tanımlanabilmektedir. Nitekim, 2000 yılı sonunda 9.8 milyar dolar ile GSYİH'nin % 4,85'i kadar cari işlemler açığı veren Türkiye'nin, ardından Şubat ayında patlak veren siyasi kriz ile birlikte başlayan ve % 100'lerin üzerinde TL'nin değer kaybetmesine yol açan bir devalüasyona sahne olan bir krize sürüklenmiş olması, bu nedenle şaşırtıcı olmamalıdır.

Ödemeler Dengesi Tablosu'nda bir diğer önemli kalemi oluşturan sermaye hareketleri de krizin bir göstergesi olabilir. Sermaye Hareketleri ana kalemi eğer pozitif ise bu veri ilgili ülkeye net bir sermaye girişi yaşandığını, sermaye hareketleri kalemi negatif ise o ülkeden net bir sermaye çıkışı yaşandığını gösterir. Eğer, doğrudan yatırım amaçlı yabancı sermaye girişinde, portföy amaçlı yabancı sermaye girişinde ve ilgili ülkenin kısa ve orta-uzun vadeli dış borçlanmasında belirli aksamalar ve olumsuz gelişmeler söz konusu ise, bu olumsuz etkiler kendisini net sermaye girişinde azalma ve nihayet net sermaye çıkışı olarak gösterecektir. Dolayısı ile TCMB tarafından ay, ay açıklanan Ödemeler Dengesi Tablosu'nda sermaye hareketleri ile ilgili ana kalem dikkatle izlendiğinde, bu kalemde sermaye girişinde bir yavaşlama, bir gerileme, hatta sermaye çıkışı gözlemleniyor ise, bu gelişme esasen bir krizin öncü göstergesi ve kriz patlak verdikten sonra ise krizin derinliği açısından önemli bir upucu teşkil edebilir.

Nitekim, Türkiye'nin 2000 yılı ve 2001 yılı verileri karşılaştırıldığında bir önceki yılın ilk 9 ayında Türkiye'nin sağladığı 10 milyar dolarlık sermaye girişi kadar bir sermaye çıkışının 2001 yılının aynı döneminde gerçekleştiği gözlemleniyor. Bu veriler, yaşanan krizin boyutlarının görülmesi açısından önemli. Rezerv hareketleri kaleminde ise pozitif veri o ölçüde Merkez Bankası'nın döviz rezervi kaybetmek zorunda kaldığını gösteriyor. 2000 yılı sonunda 28 milyar dolar civarında döviz rezervi olan TCMB'nin 11 milyar dolar rezerv kaybetmesi de bu noktada krizin boyutlarını anlayabilmek için önemli bir delil niteliğindedir. Merkez Bankası'nın 'yeni' **Analitik Ödemeler Dengesi tablosunda, Sermaye Hareketleri** kaleminin ismi, artık **Finans Hesabı** olarak geçmektedir.

12 Aylık Birikimli Ödemeler	2003	2004	2004	2004	2004	2005	2005	2005	2005
Dengesi (Milyon ABD Doları)	Aralık	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan
A. CARI İŞLEMLER HESABI	-6.609	-12390	-12741	-14168	-15.573	-16.265	-16.331	-16.732	-17.489
B. SERMAYE HESABI									
C. FİNANS HESABI	5.684	12080	14432	15421	16.848	18.825	16.778	19.140	19.783
D. NET HATA VE NOKSAN	5.109	3496	3157	4121	3.067	3.617	5.447	5.240	3.586
GENEL DENGE	4.097	3372	4848	5374	4.342	6.177	5.849	7.648	5.880
E. REZERV VARLIKLAR	-4.097	-3372	-4848	-5374	-4.342	-6.117	-5.849	-7.648	-5.880

Net Hata ve Noksan kalemi ise, Ödemeler Dengesi'nin bir diğer önemli verisidir. Net Hata ve Noksan, Merkez Bankası'nın uluslararası rezervler ile ilgili verilerine yansımış; ancak, ödemeler dengesinin cari işlemler ve sermaye hareketleri kalemleri ile açıklanamayan döviz giriş ve çıkışlarını temsil eder. Zaman zaman, Türk ihracatçısının gelirlerinin Türkiye'ye geçirmesinden veya Türkiye'nin döviz cinsinden bir harcamasının olması gerekenden farklı bir tarihte muhasebeleşmesinden kaynaklanan muhasebe tutarsızlıkları da, Net Hata ve Noksan kalemine yansır. Genel olarak, Net Hata ve Noksan kalemindeki pozitif değerler Türkiye'ye girdiği bilinen, ancak hangi kalemler aracılığı ile girdiği bilinmeyen döviz girişini, Net Hata ve Noksan kalemindeki negatif değerler ise, Türkiye'den çıktığı bilinen, ancak hangi kalemler aracılığı ile çıktığı bilinmeyen döviz çıkışını gösterir.

Ödemeler Dengesi ile ilgili son nokta, A. Cari İşlemler Dengesi ; B. Sermaye Hareketleri (yeni tablo C.Finans Hesabı) ve C. (yeni tablo D.) Net Hata ve Noksan kalemlerinin toplamının Genel Denge'ye eşit olduğudur. Bu noktada, Genel Denge verisinin pozitif olması, o ay veya o yıl itibarıyla söz konusu ülkenin net döviz girişine konu olduğunu gösterir. Buna karşılık, Genel Denge verisinin negatif olması ise, o negatif değer kadar söz konusu ülkenin o ay veya o yıl itibarıyla net döviz çıkışına konu olduğunu gösterir.

Ödemeler Dengesi ve özellikle dış ticaret ile ilgili veriler konusunda son bir durulması gereken nokta, ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Bu oranın belirli bir seviyenin altına inmesi, patlak verebilecek bir döviz krizinin öncü göstergesi olma özelliğini öne çıkarmaktadır. Türk ekonomisinde ihracat/ithalat oranının kriz yaratmayan oranı % 65 ve üstüdür. Eğer, bu oran % 65'in altına inerse, dış ticaret açığının etkisi kriz yaratacak boyuta ulaşabilmektedir.

AYLARA GÖRE YILLIK DIŞ TİCARET (MİL. \$)

AYLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	İHR/İTH
ARALIK '98	26.974	45.921	-18.947	58,7
ARALIK '99	26.587	40.687	-14.099	65,3
ARALIK '00	27.324	53.981	-26.657	50,6
ARALIK '01	31.334	41.399	-10.065	75,7
MART '02	31.435	39.136	-7.701	80,3
HAZİRAN	31.600	41.110	-9.510	76,9
ARALIK	35.081	50.832	-15.751	69,0
OCAK '03	35.432	51.488	-16.056	68,8
MART	36.564	54.118	-17.554	67,6
HAZİRAN	39.223	57.973	-18.750	67,6
EYLÜL	41.729	62.582	-20.853	66,7
ARALIK	47.253	69.340	-22.087	68,1
OCAK '04	47.722	70.209	-22.487	68,0
ŞUBAT	48.355	72.024	-23.669	67,1
MART	49.446	74.376	-24.930	66,5
NİSAN	50.714	77.114	-26.400	65,8
MAYIS	51.617	80.324	-28.707	64,3
HAZİRAN	52.871	83.043	-30.172	63,7
TEMMUZ	54.041	85.353	-31.312	63,3
AĞUSTOS	54.806	87.224	-32.418	62,8
EYLÜL	56.205	89.374	-33.169	62,9
EKİM	57.081	90.758	-33.677	62,9
KASIM	58.563	93.927	-35.364	62,3
ARALIK	62.774	97.161	-34.388	64,6
OCAK '05	63.032	98.007	-34.975	64,3
ŞUBAT	64.830	100.030	-35.200	64,8
MART	66.058	101.749	-35.691	64,9
NİSAN	66.890	103.278	-36.388	64,8
MAYIS	67.404	105.043	-37.639	64,2

1998 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranının % 65'in altına gerilemesi, 1999'da Türkiye'nin krizle boğuşmasına neden olmuş, kriz ithalatın yavaşlamasına neden olunca, 1999 yılı sonuna doğru bu oran düzelmıştır. 2000 yılında ise izlenen kur politikası ve ekonominin hedeflenen seviyenin üzerinde canlanması ihracatın ithalatı karşılama oranını % 50'ye kadar indirmiş, Türkiye ihracatı kadar dış ticaret açığı veren bir ülke olarak kendini krizin içerisinde bulmuştur. 2001 yılında derinleşen krizin ithalat hacmini radikal bir şekilde daraltması ve ihracatın da devalüasyon nedeniyle hızlanması sonucunda, oran % 77'ye kadar çıkmıştır. 2005 yılı Mayıs ayı itibarıyla ise, yeniden % 64.2'ye gerilemiş olması, 2005 yılının kalan döneminde, dış ticaret ve cari işlemler açığındaki büyümeyi, olası riskler için daha yakından takip etmemiz gerektiğini göstermektedir. Sonuç olarak, % 65'in altındaki ihracat/ithalat oranlarında, Türkiye'nin dış ticaret açığının cari işlemler açığı üzerindeki baskısı artmaktadır.

İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %		
Yıl	İhracat / İthalat	
1981	52,6	1980 Krizi
1982	65,0	
1983	62,0	
1984	66,3	
1985	70,2	
1986	67,1	
1987	72,0	
1988	81,4	
1989	73,6	
1990	58,1	
1991	64,6	
1992	64,3	
1993	52,1	1994 Krizi
1994	77,8	
1995	60,6	
1996	53,2	
1997	54,1	
1998	58,7	
1999	65,4	
2000	51,0	2001 Krizi
2001	75,7	
2002	69,9	
2003	68,4	
2004	64,6	

Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına Göre	Mayıs					Ocak-Mayıs				
	2004		2005			2004		2005		
	Değer	(%)	Değer	(%)	%Değ.	Değer	(%)	Değer	(%)	% Değ.
İ H R A C A T	5 167 160	100,0	5 681 041	100,0	9,9	23 738 297	100,0	28 972 898	100,0	22,1
Sermaye (Yatırım) malları	570 057	11,0	684 685	12,1	20,1	2 422 669	10,2	3 386 404	11,7	39,8
Ara (Ham madde) malları	2 264 786	43,8	2 446 931	43,1	8,0	9 800 099	41,3	12 121 745	41,8	23,7
Tüketim malları	2 317 109	44,8	2 525 769	44,5	9,0	11 451 674	48,2	13 386 595	46,2	16,9
Diğerleri	15 208	0,3	23 656	0,4	55,6	63 855	0,3	78 153	0,3	22,4
İ T H A L A T	7 990 553	100,0	9 755 582	100,0	22,1	36 843 874	100,0	45 059 643	100,0	22,3
Sermaye (Yatırım) malları	1 565 238	19,6	1 774 379	18,2	13,4	6 552 565	17,8	7 466 454	16,6	13,9
Ara (Ham madde) malları	5 208 526	65,2	6 827 690	70,0	31,1	25 287 152	68,6	32 605 599	72,4	28,9
Tüketim malları	1 190 736	14,9	1 137 346	11,7	-4,5	4 794 753	13,0	4 898 866	10,9	2,2
Diğerleri	26 054	0,3	16 167	0,2	-37,9	209 404	0,6	88 723	0,2	-57,6